

Az internetes zaklatás áldozata és elkövetője kérdőív (CVBS-HU) és az Európai Cyberbullying Intervenciós Projekt Kérdőív (ECIPQ) magyar adaptációja

Bevezetés

Fogalmi áttekintés és prevalencia

A technológiai fejlődés hatására megváltozott a serdülőkorú fiatalok élete, mindennapjaik részévé vált az internet, online alakítanak ki kapcsolatokat, képeket, videókat osztanak meg, online játszanak, blogot (naplót) írnak, videókat néznek, valamint az identitásukat is online alakítják. A rohamos technológiai fejlődés hatására a szociális érintkezés új eszköze a világháló lett, a közösségi oldalak, chat szobák, e-mail lettek a szociális interakciók új szinterei. Ennek a fejlődésnek, valamint a közösségi oldalak által kínált különböző lehetőségek (képek, videók megosztása, kommentálása, csoportok alakítása) következményeként jelenhetett meg az interneten is az iskolákban korábban már jelen lévő kortárs bántalmazás (Cetin, Yaman & Peker, 2011). A kortárs bántalmazás (tradicionális bullying) egyezményes, definiáló kritériumai magukban foglalják (a) a szándékos ártást, (b) a negatív cselekedetek ismétlődését és (c) az áldozat és zaklató közötti erőegyenlőtlenséget (Olweus, 1994). Az interneten megjelenő kortárs bántalmazás (online zaklatás, internetes zaklatás, elektronikus zaklatás, cyberbullying) esetében központi kérdéssé vált a kutatók és a gyakorlati szakemberek számára, hogy ezek a kritériumok miként alkalmazhatóak az online megjelenő kortárs bántalmazásra (Corcoran, McGuckin & Prentice, 2015). Ennek következtében az internetes zaklatás meghatározására/leírására számos definíció létezik a szakirodalomban. Az egyik, tágabb értelmű definíció szerint az internetes zaklatás „*egy személy vagy csoport kárára elkövetett olyan negatív hatású viselkedés, amellyel szemben az áldozat nem tudja megvédeni magát*” (Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russel, & Tippett, 2008, 376. o.). Willard (2004) ettől finomabb meghatározásában kiemeli, hogy az internetes zaklatás bántó, kegyetlen üzenetek, képek küldése, posztolása az internet vagy más kommunikációs eszközök segítségével együtt jár pszichológiai vagy szociális károkozással. Shariff és Gonin (2005) a tradicionális kortárs bántalmazás alfajtajaként tartják számon a jelenséget, amely elektronikai eszközök, mobiltelefon, blogok, különböző oldalak, chatszobák által okoz sérelmet az áldozatnak. Az internetes zaklatás meghatározása tehát sok tekintetben átfedő a hagyományos értelmű kortárs bántalmazás kritériumaival, amelyeken felül internetes zaklatásra vonatkozó specifikus jellemzőket is magukban foglalnak.

Kwan és Skoric (2013) az elektronikus zaklatás három specifikus vonását különbözteti meg: a szemtanúk széles körét, az internet korlátlan kapacitását és a zaklató anonimitását. A szemtanúk széles köre arra utal, hogy az internetes zaklatás esetén, a tradicionális bullyinghoz képest, nem csak egy kis csoport látja az áldozat megalázását, hanem az ismerősök ismerősein keresztül akár az áldozat számára ismeretlenekhez is eljuthat

minden, ami történik, így egy nagyon széles szociális kör lesz tanúja az áldozattal történő negatív eseményeknek. Ennek következtében nem csak az áldozat, de a zaklató számára is kontrollálhatatlanná válnak az események (Cetin et al., 2011). Az internet korlátlan kapacitása az internetes zaklatás esetén azt jelenti, hogy a zaklatott gyerekekkel történt események sokáig elérhetőek, kommentálhatóak, a zaklató által feltöltött tartalmak letölthetőek, mások újra feltölthetik őket, ezáltal kikerül az eredeti bántalmazó irányítása alól, így csökkenhet a tettei következtében érzett felelősség is (Kwan & Skoric, 2013). Végül a zaklató anonimitásán keresztül az internet lehetővé teszi „álszemélyiségek”, hamis profilok létrehozását, ezáltal az egyén felismerhetetlenné válik és ezt az anonimitást kihasználva okozhat másoknak kárt (Hinduya & Patchin, 2009; Casas, Del Rey, Ortega-Ruiz, 2013). További specifikus jellemzője az internetes zaklatásnak, hogy a nap bármely szakaszában megtörténhet (24/7 jelleg), mivel az áldozat az interneten keresztül bárhol, bármikor elérhető, nem tud elmenekülni az otthonába a zaklatás elől, mint a tradicionális kortárs bántalmazás esetében (Kowalski & Limber, 2007). Mindezeket a specifikus tulajdonságokat legjobban Tokunaga (2010) definíciója foglalja magában: „Az internetes zaklatás bármilyen olyan viselkedés, amelyet elektronikus vagy digitális média segítségével hajt végre egy személy vagy egy csoport, illetve amelynek során ismétlődően ellenséges vagy agresszív üzeneteket közvetítenek mások felé azzal a céllal, hogy szándékosan ártsanak vagy kellemetlen helyzetbe hozzanak másokat. Az internetes zaklatás során az elkövető személyazonossága lehet ismert vagy nem ismert. Az internetes zaklatás történhet az iskolában, de az iskolán kívül is.” (278. o.)

Az eddigi, leíró jellegű és gyakoriságra vonatkozó felmérések alapján, Európában évről évre egyre gyakoribbá válik az internetes zaklatás a serdülők mindennapjaiban (lásd 1. táblázat). Valamint a többi európai országhoz hasonlóan Magyarországon is növekszik az elektronikus zaklatás áldozatává váló diákok száma (lásd 2. táblázat). Azonban a magyarországi felmérések nehezen hasonlíthatók össze más európai országok adataival, ugyanis hiányoznak a megbízható kérdőívek, illetve a nemzetközi gyakorlatban használt mérőeszközök magyar nyelvű adaptációi.

1. táblázat. Az internetes zaklatás áldozatává válásra vonatkozó prevalencia adatok európai országokban

Felmérésben résztvevő országok	Résztvevők életkora	Internetes zaklatás áldozatává válás prevalenciája	Forrás
Portugália, Spanyolország, Franciaország, Belgium, Egyesült Királyság, Írország, Olaszország, Németország, Dánia, Hollandia, Norvégia, Svédország, Finnország, Észtország, Litvánia, Lengyelország, Csehország, Ausztria, Szlovénia, Magyarország, Románia, Bulgária, Törökország, Görögország	9-16 év	7%	Livingstone, Haddon, Görzig & Ólafsson, 2011
Belgium, Dánia, Olaszország, Írország, Portugália, Románia, Egyesült Királyság	11-16 év	12%	Livingstone, Mascheroni, Ólafsson & Haddon, 2014
		Legmagasabb arány Dániában (21%) és Romániában (19%) Legalacsonyabb arány Portugáliában (5%) és Olaszországban (6%)	

Felmérésben résztvevő országok	Résztvevők életkora	Internetes zaklatás áldozatává válás prevalenciája	Forrás
Spanyolország, Lengyelország, Hollandia, Románia, Izland, Görögország	14-17 év	21,4% Legmagasabb arány Romániában (37,7%) és Görögországban (26,8%) Legalacsonyabb arány Spanyolországban (13,3%) és Izlandon (13,5%)	Tsitsika, Janikian, Wójcik, Mkaruk, Tzavela, Tzavara, Greydanus, Merrick & Richardson, 2015

2. táblázat. Az internetes zaklatás áldozatává válásra vonatkozó prevalencia adatok Magyarországon

Résztvevők életkora	Internetes zaklatás áldozatává válás prevalenciája	Forrás
9-16 év	6%	Livingstone, Haddon, Görzig & Ólafsson, 2011
11-17 év	13,4 %	Várnai & Zsíros, 2014
12-13 és 16-17 év	40,5 %	Domonkos és Ujhelyi, 2014

Individuális és társas faktorok szerepe az internetes zaklatás kialakulásában

Az internetes zaklatásba való bevonódásban több különböző individuális és társas faktor játszik szerepet. A következőkben, a legfontosabb ilyen individuális faktorokat – harag kifejezési módja, externalizáló, valamint internalizáló problémák és empátia –, valamint társas faktorokat - észlelt társas támogatás és iskolai légkör – fogjuk végigvenni.

A harag kifejezésének két maladaptív módját különböztetjük meg: A harag elfojtása és önmagunk ellen fordítása, valamint a düh kifelé történő levezetése (Spielberger, 1985; Oláh, 1987). Az eddigi kutatások pozitív kapcsolatot írnak le mindkettő harag kifejezési mód és az internetes zaklatás között (Aricak & Ozbay, 2016). İcelliglu és Özden (2014) az online zaklatást magát egy harag kifejezési módnak tartják, ennek következtében a konvergens validitás ellenőrzésére alkalmas. Korábbi kutatások alapján (Schultze-Krumbholz & Scheitauer, 2009; Ang és Goh, 2010; Del Rey, Lazuras, Casas, Barkoukis, Ortega-Ruiz & Tsorbatzoudis, 2016) azok a személyek, akik résztvevői az online zaklatásnak, áldozatként vagy bántalmazóként, rosszabb empátias készségekkel rendelkeznek, mint azok a személyek, akik egyáltalán nem vesznek részt internetes bántalmazásban. Más eredmények alapján azonban az áldozatoknál nem jelenik meg az empátia hiánya (Kokkinos, Antoniadou & Markos, 2014; Pettalia, Levin & Dickinson, 2013; Brewer & Kerslake, 2015), csak az internetes zaklatás elkövetőinél (Brewer & Kerslake, 2015). Így az empátia a zaklatóvá válásra vonatkozó skálák esetén a divergens validitás ellenőrzésére, míg az áldozattá válásra vonatkozó skálák esetében a divergens és a konvergens validitás ellenőrzésére is alkalmas. Korábbi, keresztmetszeti kutatások során arra az eredményre jutottak, hogy mind az elektronikus zaklatást elkövető, mind az áldozatává váló serdülők több externalizáló (Hinduja & Patchin, 2007; Garaigordobil & Machimbarrena, 2019) és több internalizáló (Bonanno & Hymel, 2013; Patchin &

Hinduja, 2010; Garaigordobil & Machimbarrena, 2019) problémáról számolnak be, mint az elektronikus zaklatásba nem bevonódó társaik. Egy metaanalízis során, amelynek során megvizsgálták mind az elektronikus zaklatás elkövetésének, illetve áldozatává válásának prediktorait, azt az eredményt kapták, hogy az internetes zaklatás elkövetését nagyobb hatáserősséggel jósolják be az externalizáló problémák, míg az elektronikus zaklatás áldozatává válást az internalizáló problémák (Guo, 2016), így a konvergens validitás ellenőrzésére lesznek alkalmasak ezek a változók.

Mind a kortársak, mind a család szerepet játszhatnak – társas faktorként – a serdülők online megjelenő agresszív viselkedésében (Calvete, Orue, Estevez, Villardon, & Padilla, 2010; Wang, Ianotti, & Nansel, 2009; Fanti, Demetriou, & Hawa, 2012; Solecki, McLaughlin, & Goldschmidt, 2014; Fridh, Lindstrom, & Rosvall, 2015; Martins, Veiga Simao, Freire, Caetano, & Matos, 2016; Williams and Guerra, 2007; Kowalski, Giumetti, Schroeder, & Lattaner, 2014; Bayraktar, Machackova, Dedkova, Cerna, & Sevcikova, 2015; Baldry, Farrington, & Sorrentino, 2015; Heerde & Hemphill, 2017). A család felől érkező társas támasz hiánya növeli a valószínűségét, hogy a serdülőkorúak bevonódnak az internetes zaklatásba mind elkövetőként (Wang et al., 2009; Fanti et al., 2012; Solecki et al., 2014; Calvete et al., 2010), mind áldozatként (Fanti et al., 2012; Fridh et al., 2015; Martins et al., 2016; Williams and Guerra, 2007; Kowalski et al., 2014). Továbbá a kortársak felől észlelt társas támogatás hiánya is növeli az esélyét annak, hogy a fiatalok bevonódjának az internetes zaklatásba elkövetőként (Fanti et al., 2012; Calvete et al., 2010; Bayraktar et al., 2015; Baldry et al., 2015; Heerde & Hemphill, 2017), valamint áldozatként (Williams and Guerra, 2007; Kowalski et al., 2014; Fridh et al., 2015; Baldry et al., 2015). Így az észlelt társas támasz a divergens validitás ellenőrzését szolgálja. Annak következtében, hogy az internetes zaklatás elkövetői gyakran ugyanabban az iskolában tanulnak, mint az áldozataik, releváns az iskolai légkör szerepe az internetes zaklatásban. Az elektronikus zaklatás áldozatai, valamint az elkövetők is negatívabb iskolai légkörről számoltak be az eddigi tanulmányok alapján. Továbbá, az internetes zaklatásban részt vevő diákok arról számolnak be, hogy nem érzik magukat biztonságban az iskolájukban (Hinduja & Patchin, 2010; Benders, 2012), ennek következtében a divergens validitás ellenőrzésére alkalmas az iskolai légkör.

Az internetes zaklatás mérésére szolgáló nemzetközi kérdőívek magyar változatának validitás vizsgálatához az előzőekben bemutatott individuális és társas faktorokat alkalmaztuk kutatásainkban, amelyek korábbi eredmények alapján megbízhatóan alkalmasak a konvergens és divergens validitás ellenőrzésére.

Az internetes zaklatás mérése

A szakirodalomban több mérőeszköz is rendelkezésre áll az internetes zaklatás felmérésére. A kérdőívek azonban más-más elméleti háttérre építenek. Berne és munkatársai (2013) tanulmányukban összefoglalták azt a nyolc szempontot, amelyek segítséget nyújthatnak az internetes zaklatást mérő kérdőívek kiválasztásakor: (a) Az egy állításból álló kérdőívek nem megbízhatóak, ugyanis egy állítás segítségével nem lehet különbségeket feltárni, nem lehet részletesen megismerni a vizsgált jelenséget. (b) Fel kell mérni, hogy a kérdőív milyen definíciós kritériumokat foglal magában, mivel a kutatók között nincs konszenzus egy egységes internetes zaklatásra vonatkozó definícióra vonatkozóan. (c) A kérdőívekben változóan jelennek meg a technológiai eszközök/média, melyen keresztül a zaklatás történhet. A leggyakrabban a mobiltelefon és e-mail közvetítik, azonban a technika folyamatosan fejlődik, ezért fontos figyelembe venni, hogy a kérdőívben milyen technológiai eszközök szerepelnek. (d) A legtöbb kérdőív serdülőkorúaknak készült, kevés információ van a felnőttek körében zajló internetes zaklatásról. (e) Fontos

szempont továbbá, hogy a használt kérdőívnek vannak-e alskálái, illetve hogy ezek az alskálák milyen elméleti alapokon nyugszanak. (f) Mérlegelendők az önkítöltős kérdőívek előnyei és hátrányai, mivel az internetes zaklatás egy olyan jelenség, amelyet a szociális kíváncsiság, a morális kifogásolhatóság miatt az anonim kérdőívkitöltés ellenére sem ismernek be a kutatásban résztvevők. (g) A reliabilitást is figyelembe kell venni, valamint az internetes zaklatás esetén hiányoznak a longitudinális kutatások, ezért a legtöbb eszköznél hiányzik a teszt-reteszt reliabilitás. (h) Az utolsó szempont pedig a validitás: gyakran a validitás vizsgálata is hiányzik az elektronikus zaklatást mérő eszközök bemutatásakor, vagy csak a konvergens validitás kerül ellenőrzésre a kutatások során.

A tanulmány célja

Az elméleti bevezetőben bemutatott statisztikai adatok alapján megállapítható, hogy nem csak a közép- és nyugat-európai országokban, de Magyarországon is egyre nagyobb mértékben növekszik az internetes zaklatás gyakorisága, ezzel a jelenség egyre komolyabb problémát jelent az általános és középiskolás diákok körében. Ám míg több kutatás vizsgálja az internetes zaklatás természetét, az internetes zaklatásba való bevonódás pszichológiai tényezőit a nyugati európai országban, Magyarországon eddig csekély számú kutatás született az elektronikus zaklatásra vonatkozóan (Domonkos & Ujhelyi, 2014, 2015; Zsila, Orosz, Király, Urbán, Ujhelyi, Jármí, Griffiths, Elekes & Demetrovics, 2017). A magyarországi internetes zaklatás alulkutatottságának egyik oka lehet egy internetes zaklatás mérő, a magyar serdülőkorú populációhoz illeszkedő mérőeszköz hiánya. Jelen tanulmány célja ezért online zaklatást mérő nemzetközi kérdőívek magyar nyelvű adaptációja, mely során vizsgáljuk a kérdőívek magyar fiatalok mintájához való illeszkedését, reliabilitását és validitását. A tanulmányban két kutatás során, két nemzetközi kérdőív magyar változata és pszichometriai jellemzőik kerülnek bemutatásra: Az első kutatás során az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív (CVBS-HU, lásd 1. sz. melléklet), a második kutatás során az Európai Cyberbullying Intervenció Projekt Kérdőív (ECIP, lásd 2. sz. melléklet) magyar adaptációjának pszichometriai tesztelése történt.

Első kutatás – Az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív magyar adaptációja

Az első kutatásban az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív (CVBS-HU, Cetin et al., 2011, lásd 1. sz. melléklet) pszichometriai mutatóinak vizsgálatára került sor. A kérdőív az alapján került kiválasztásra, hogy több alfaktora lehetővé teszi az internetes zaklatás során tapasztalható több típusú negatív cselekedet felmérését (szexuális zaklatás az interneten, pletyka terjesztése, hamis profilok, stb.), ezáltal a különböző viselkedések kapcsolatát is meg lehet vizsgálni személyi változókkal, pszichológiai tényezőkkel. A CVBS-HU kérdőívben a tradicionális bántalmazás kritériumai közül a szándékos ártás és impliciten a bántalmazó és áldozat közötti erőegyenlőtlenség („*Engedély nélkül feltöröm más(ok) privát weboldalát, internetes profilját.*”) jelennek meg. Továbbá az elektronikus zaklatás specifikus jellemzői közül pedig az anonimitás jelenik meg a kérdőívben. A CVBS-HU csak az interneten megjelenő zaklatásra vonatkozik, a mobiltelefon által történő zaklatásra nem vonatkoznak az állítások. A kérdőív serdülő populáción alkalmazható (14-19 év), mérhető vele az áldozattá és zaklatóvá válás is, továbbá a zaklatás három altípusa (verbális zaklatás, anonim zaklatás, hamisítás).

Az eredeti kérdőív reliabilitása a zaklatóvá válás rész esetén, a Verbális Internetes Zaklatás és Hamisítás alfaktorok esetén megfelelő volt (Cronbach $\alpha = 0,81$, illetve $0,83$),

azonban a Személyazonosság Elrejtése alfaktor reliabilitása alacsonyabb volt (Cronbach $\alpha = 0,69$). Az áldozattá válás rész esetén, a Verbális Internetes Zaklatás Áldozata és a Hamisítás Áldozata alfaktorok bizonyultak megfelelő reliabilitásúnak (Cronbach $\alpha = 0,8$, illetve $0,86$), ellenben a Személyazonosság Elrejtésének Áldozata alfaktor reliabilitása alacsonyabb volt (Cronbach $\alpha = 0,68$). A szerzők által végrehajtott megerősítő faktoranalízis eredménye alapján mind az áldozattá válás, mind a zaklatóvá válás állításai kiválóan illeszkednek a három faktoros modellre (Cetin et al., 2011).

Módszerek

Részvevők

A kutatásban való részvétel kritériuma volt, hogy a diákok 14-19 éves korcsoportba tartozzanak, valamint olyan osztályokat kerestünk, ahol a diákok korábban nem vettek részt internetes zaklatás, illetve tradicionális zaklatás ellenes prevenció/s/intervenció programban. A résztvevő diákok középosztályba tartoznak, városi, illetve megyeszékhelyen található gimnáziumokban tanulnak. A kérdőívek kitöltése előtt mind a szülők, mind a diákok kaptak tájékoztatást a kutatás természetéről, továbbá csak azok vehettek részt az adaptációs folyamatban, akiknek a szülei beleegyeztek a gyermekük részvételébe. A kérdőíveket, ha lehetőség volt rá, a számítástechnika óra keretein belül online töltötték ki a diákok, amennyiben nem állt rendelkezésre számítógépes terem, papír-ceruza formában töltötték ki a diákok az osztályfőnöki óra keretében. A kérdőívek kitöltése anonim és önkéntes volt. A kutatást a Pszichológiai Kutatások Egyesült Etikai Bíráló Bizottsága (EPKEB) jóváhagyta (az etikai engedély referencia száma: 2017-27).

Faktoranalízishez használt minta

A kérdőív megerősítő faktoranalíziséhez, valamint a reliabilitás és leíró statisztikai vizsgálathoz egy 632 főből (261 férfi és 371 nő) álló mintát használtunk. Az adaptáció folyamatában részt vevők 14 és 19 év közötti diákok voltak (átlagéletkor: 16,47 év, $SD=1,469$ év). A minta 5 év során végzett több, az elektronikus zaklatás különböző pszichológiai háttértényezőit vizsgáló kutatás során gyűlt össze.

Validációs minta

A kritérium validitáshoz, a faktoranalízishez és reliabilitás vizsgálathoz gyűjtött mintából 120 főt alkalmaztunk (71 férfi és 49 nő), 16 és 20 év közötti diákokat, akiknek az átlagéletkora 17, 51 év ($SD=0,72$) volt.

Eszközök

Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív (CVBS-HU)

A kérdőív két részből áll (kétszer 22 állításból), egy zaklatóvá válásra, illetve egy áldozattá válásra vonatkozó részből. Az állítások a következőképpen rendeződnek a három-három faktorba a két rész esetén: Internetes verbális zaklatás / Internetes Verbális Zaklatás Áldozata faktorokba az első hét állítás, Személyazonosság Elrejtése / Személyazonosság

Elrejtésének Áldozata faktorokba a 8-12 állítások, Hamisítás/ Hamisítás Áldozata faktorokba a 13-22 állítások tartoznak.

A kitöltőknek egy ötfokú skálán kellett megadni a válaszaikat, ahol 1=soha, 2=ritkán, 3=alkalmanként, 4=gyakran, 5=mindig. A kérdőívben nem szerepelnek fordított állítások, az áldozattá válás és a zaklatóvá válás részen elérhető maximális pontszám 110, míg az elérhető legalacsonyabb pontszám 22 pont. A magasabb pontszám jelenti azt, hogy valaki áldozattá, illetve zaklatóvá vált az interneten, míg az alacsony pontszám az internetes zaklatásból való kimaradást jelenti (lásd 1. sz. melléklet).

Empátia Kérdőív (Interpersonal Reactivity Index)

A Davis (1980) által kidolgozott kérdőív 28 itemből áll (melyből 7 fordított), ezek 4 skálába rendeződnek: fantázia (Cronbach $\alpha = 0,81$), empátiás törődés (Cronbach $\alpha = 0,74$), perspektíva felvétel (Cronbach $\alpha = 0,71$) és személyes distressz (Cronbach $\alpha = 0,53$). A kitöltőknek 0-tól 4-ig terjedő skálán kell választ adniuk, ahol 0=egyáltalán nem jellemző illetve 4=teljes mértékben jellemzőt jelentette. A fantázia alskálán maximálisan 32 pontot lehet elérni, minimálisan 0 pontot, ha valaki magas pontszámot ér el, azt jelenti, hogy a könyvek, színhátékok, filmek képzeletbeli szereplőinek érzelmeibe képesek beleképzelni magukat. Az empátiás törődés skálán maximálisan 28 pontot lehet elérni, minimálisan 0 pontot. Minél magasabb pontot ér el valaki ezen a skálán, annál inkább jellemző rájuk a törődés a szerencsétlenül járt társaik irányába, illetve jellemző rájuk a mások irányába érzett szimpátia. A perspektíva felvétel alskálán maximálisan 28 pontot lehet elérni, minimálisan 0 pontot. A magasabb pontszám azt jelzi, hogy valaki képes spontán mások pszichológiai nézőpontját felvenni. A személyes distressz alskálán maximálisan 28 pontot lehet elérni, minimálisan 0 pontot. A magas pontszám azt jelenti, hogy feszült interperszonális helyzetben a személy szorongást, nyugtalanságot él át.

Harag és Düh Kifejezési Mód Skála (Anger Expression Scale)

A Spielberg (1985) által létrehozott kérdőív magyar változatát Oláh és munkatársai (1987) készítették el. A kérdőívnek két alskálája van: *Düh-elfojtás* (Cronbach $\alpha = 0,65$) és *Düh-kinyilvánítás* (Cronbach $\alpha = 0,79$). Az *Düh-elfojtás* a düh és harag elfojtására való hajlamot, míg az *Düh-kinyilvánítás* a düh és harag agresszív módon történő kiélésére való hajlamot méri. Mindkét skála esetén az elérhető legmagasabb pontszám a 32, míg a legalacsonyabb a 8 pont. Az összesített pontérték a düh és harag kinyilvánításának gyakoriságát jelenti, az elérhető maximum pontszám 80, míg a legalacsonyabb pontszám 20 pont. A hazai vizsgálat során a kérdőív pszichometriai mutatói jónak bizonyultak.

Iskolai légkörre vonatkozó kérdések

A kérdések a Twemlow és Sacco (2012) által, prevenciós programok előtti iskolai felmérésre használt kérdőívcsomagból származnak. Az általam is használt kérdéseket arra vonatkozóan tették fel, hogy azokban az iskolákban, ahol a *Békés Iskolák* programot kivitelezik, milyen az iskolai légkör, kérdések vonatkoztak a társas légkörre („*Úgy érzem, jól beilleszkedtem az osztályközösségbe, és közéjük tartozom*”), az iskolai versengésre („*Az iskolában nagy a versengés a sportban, vagy más iskolán kívüli tevékenységekben.*”), tanárokkal való kapcsolatra („*A tanáraink tisztelettel bánnak velem.*”). A kitöltőknek 1-től 5-ig terjedő skálán kell választ adniuk, ahol 1=egyáltalán nem értek

egyed, illetve 5=teljesen egyetérték. A kérdőívben maximálisan 75 pontot lehet elérni, a minimum pontszám pedig 15 pont (Cronbach $\alpha = 0,80$).

Statistikai elemzések

Az elemzések az IBM SPSS 23-as, illetve az AMOS 20-as verziójával készültek. Annak ellenőrzésére, hogy az eredeti faktorstruktúrával használható-e a kérdőív a magyar populáción, megerősítő faktoranalíziseket alkalmaztunk a CVBS-HU két részén, az áldozattá válásra vonatkozó, illetve a zaklatóvá válásra vonatkozó részekben. Az illeszkedésmutatók megfelelését Hu & Bentler (1999) kritériumai alapján állapítottuk meg. A tanulmányban bemutatott statisztikai elemzések során végeztünk egy reliabilitás vizsgálatot annak ellenőrzésére, hogy a 14-19 éves korosztályban milyen megbízhatósággal mér a kérdőív. A konstruktum validitás két alcsoportja, a konvergens és divergens validitás ellenőrzésére, melyeknek eredményei további bizonyítékot szolgáltathatnak a teszt megfelelésére, a mérőeszközök alfejezet során említett tesztek és saját tesztünk alskálái, illetve összesített pontszámainak kapcsolatát Spearman-féle korrelációval vizsgáltuk. A nemek közötti különbséget a CVBS-HU alskáláin illetve az összesített pontszámában Mann-Whitney próbával vizsgáltuk.

Eredmények

Reliabilitás vizsgálat

A CBVS-HU zaklatóvá válásra vonatkozó része

Az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív (CBVS-HU) zaklatóvá válásra vonatkozó részének teljes skálán mért reliabilitása a magyar mintán kiválóan bizonyult. A második faktor, a *Személyazonosság Elrejtése* esetén a Cronbach α alacsony volt (0,72). Ennek oka, hogy a 9. tétel („*Elrejttem a személyazonosságomat az interneten*”) hibásnak bizonyult az alacsony item-total korreláció miatt ($r=0,31$), ezért ez az állítás nem kerül bele a magyar adaptációba. A 9. tétel törlésével magának a faktornak a reliabilitása jelentősen növekedett (Cronbach $\alpha=0,89$). A további alskálákat tekintve megfelelő a reliabilitás, a Verbális Internetes Zaklatás és a Hamisítás alfaktor esetén is teljesen megfelelő (lásd 3. táblázat).

3. táblázat. A CVBS-HU zaklatóvá válásra vonatkozó részének leíró statisztikai és reliabilitás-mutatói, illetve a normalitás mutatók (ferdeség és lapultság)

	Átlag (Szórás)	Cronbach α	Ferdeség Érték (Szórás)	Lapultság Érték (Szórás)
Verbális Internetes Zaklatás	9.47 (4.14)	0.86	3.36 (0.09)	14.46 (0.19)
Személyazonosság Elrejtése	6.25 (2.35)	0.89	4.73 (0.09)	30.2 (0.19)
Hamisítás	9.97 (4.34)	0.76	3.55 (0.09)	19.28 (0.19)
CVBS-HU zaklató összpontszám	25.69 (9.51)	0.92	4.25 (0.09)	25.03 (0.19)

A CVBS-HU áldozattá válásra vonatkozó része

Az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív (CBVS-HU) áldozattá válásra vonatkozó részének reliabilitása a magyar mintán kiválóan bizonyult (Cronbach $\alpha=0,89$). A *Személyazonosság Elrejtésének Áldozata* faktor esetén kicsit alacsonyabb volt a reliabilitás (Cronbach $\alpha=0,75$). A 9. tételt („*Elrejtik a személyazonosságukat az interneten.*”) a kérdőív áldozattá válásra vonatkozó része esetén is törölni kellett az alacsony item-total korreláció ($r=0,42$) miatt, ezáltal az alfaktor reliabilitása is növekedett (Cronbach $\alpha=0,78$). A további alskálák tekintetében, *Verbális Internetes Zaklatás Áldozata* és *Hamisítás Áldozata*, megfelelő a reliabilitás (lásd 4. táblázat).

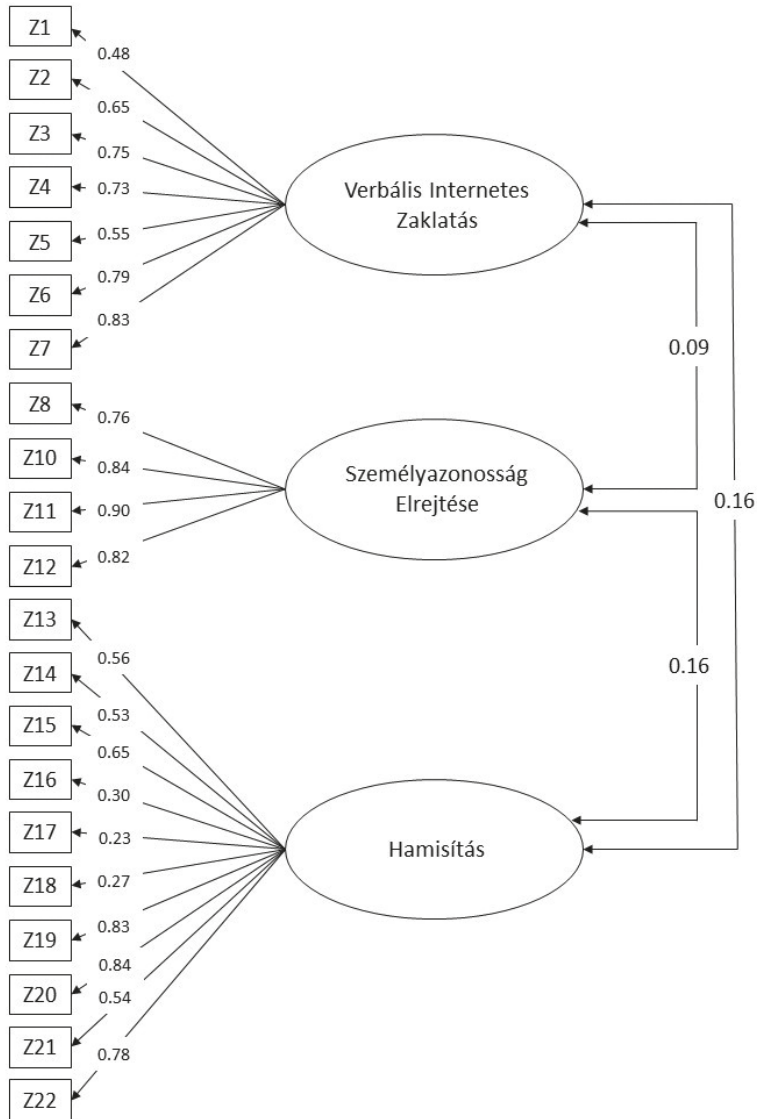
4. táblázat. A CVBS-HU áldozattá válásra vonatkozó részének leíró statisztikai és reliabilitás-mutatói, illetve a normalitás mutatók (ferdeség és lapultság)

	Átlag (Szórás)	Cronbach α	Ferdeség Érték (Szórás)	Lapultság Érték (Szórás)
Verbális Internetes Zaklatás Áldozata	11.04 (4.63)	0.82	1.77 (0.09)	4.79 (0.19)
Személyazonosság Elrejtésének Áldozata	7.43 (3.09)	0.78	2.42 (0.09)	8.49 (0.19)
Hamisítás Áldozata	6.01 (6.02)	0.84	1.23 (0.09)	1.74 (0.19)
CVBS-HU áldozat összpontszám	32.39 (12.14)	0.89	1.72 (0.09)	4.86 (0.19)

Megerősítő faktoranalízis

A CVBS-HU zaklatóvá válásra vonatkozó részére

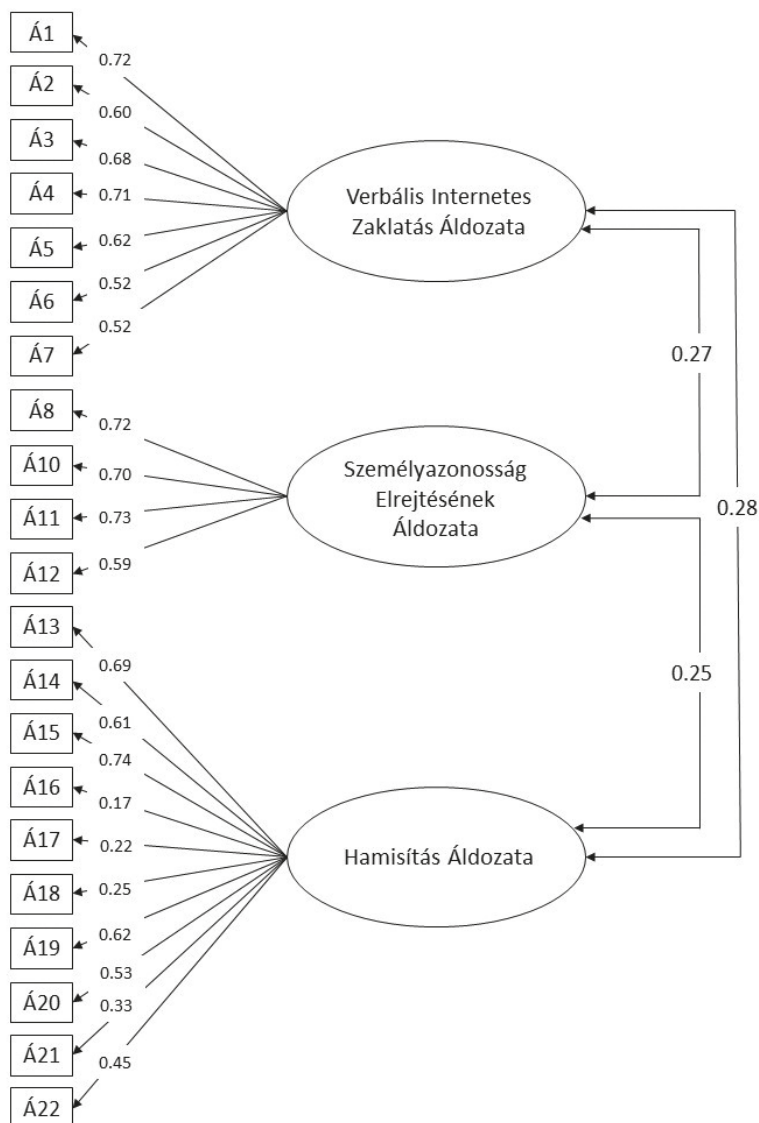
A megerősítő faktoranalízis eredményei alapján az adataink elfogadható illeszkedést mutatnak az eredeti faktorstruktúrával (lásd 1. ábra). Az illeszkedési mutatók a következőképpen alakultak: SRMR=0,05; $\chi^2/df=4,99$; NFI=0,89; TLI=0,89; CFI=0,91; RMSEA=0,08 (90% CI=0,07; 0,09).

1. ábra. A megerősítő faktoranalízis eredménye a CVBS-HU zaklatóvá válásra vonatkozó része esetén.
Z1, Z2, Z3 ... Z22: A CVBS-HU zaklatóvá válásra vonatkozó alskálájának állításai

A CVBS-HU áldozattá válásra vonatkozó részére

A megerősítő faktoranalízis eredményei alapján az adataink elfogadható illeszkedést mutatnak az eredeti faktorstruktúrával (lásd 2. ábra). Az illeszkedési mutatók a következőképpen alakultak a magyar változat esetén: SRMR=0,07; $\chi^2/df=4,35$; NFI=0,88; TLI=0,89; CFI=0,91; RMSEA=0,07 (90% CI=0,07; 0,08).

2. ábra. A megerősítő faktoranalízis eredménye a CVBS-HU áldozattá válásra vonatkozó része esetén.
 Á1, Á2, Á3 ... Á22: A CVBS-HU áldozattá válásra vonatkozó alskálájának állításai

Konstruktum validitás

Az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív validitásának ellenőrzéséhez az Empátia Kérdőívet, a Harag és Düh Kifejezési Mód Skálát és iskolai légkörre vonatkozó kérdéseket alkalmaztuk. A Spearman-féle korreláció eredményei szerint gyenge negatív kapcsolat van a Verbális Internetes Zaklatás és az empátia ($\rho = -0,20$, $p = 0,03$), illetve a perspektíva felvétel között ($r = -0,27$, $p = 0,00$), továbbá gyenge pozitív kapcsolat van a fantázia és a hamisítás áldozatává válás között ($\rho = 0,22$, $p = 0,02$). Emellett a

perspektíva felvétel és a zaklatóvá válásra vonatkozó skála teljes pontszáma faktorok között van még gyenge negatív kapcsolat ($\rho=-0,24$, $p=0,01$), valamint a fantázia és az áldozattá válásra vonatkozó skála teljes pontszáma között van gyenge pozitív kapcsolat ($\rho=0,22$, $p=0,02$). A düh-kinyilvánítás agresszió kifejezési mód gyenge pozitív kapcsolatban áll az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív áldozattá válás részének összpontszámával és mindhárom alskálájával is, továbbá a kérdőív zaklatóvá válásra vonatkozó részének mindhárom alfaktorával, valamint a teljes zaklatóvá válásra vonatkozó skála összpontszámával is. A düh-elfojtás harag kifejezési móddal gyenge negatív kapcsolatban áll a Hamisítás Áldozata alfaktor, valamint az áldozattá válásra vonatkozó rész teljes pontszáma. Gyenge negatív kapcsolatban áll az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív áldozattá válásra vonatkozó része az iskolai légkörrel. A kérdőív áldozattá válásra vonatkozó részének mindhárom alfaktora gyenge negatív kapcsolatban áll az iskolai légkörrel (lásd 5. táblázat).

5. táblázat. Az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív kapcsolata a Harag és Düh Kifejezési Mód Skálával és az iskolai légkörre vonatkozó kérdésekkel, * $p<.05$, ** $p<.01$

	Verbális Internetes Zaklatás	Személy- azonosság Elrejtése	Hami- sítás	Zak- lató	Verbális Internetes Zaklatás Áldozata	Személy- azonosság Elrejtésének Áldozata	Hamisi- tás Ál- dozata	Áldozat
Düh- kinyilvá- nítás	0.29**	0.19*	0.26**	0.34**	0.28**	0.28**	0.29**	0.34**
Dühelfoj- tás	-0.05	0.02	0.00	-0.02	-0.12	-0.04	-0.21*	-0.19*
Iskolai légkör	-0.07	0.02	-0.11	-0.09	-0.18*	-0.19*	-0.24**	-0.28**

Nemi különbségek

A Mann-Whitney próba alapján szignifikáns különbség van a nemek között a CVBS-HU zaklatóvá válásra vonatkozó részének teljes pontszámában, illetve az alfaktorok tekintetében is. A fiúk mindhárom alfaktor (Verbális Internetes Zaklatás, Személyazonosság Elrejtése, Hamisítás) esetében, illetve a teljes pontszámot tekintve is magasabb átlagpontszámot értek el, mint a lányok. A CVBS-HU áldozattá válásra vonatkozó rész összpontszámának, illetve a Verbális Internetes Zaklatás áldozata, valamint a Hamisítás Áldozata alfaktorok tekintetében azonban nem volt szignifikáns különbség fiúk és lányok között. A Személyazonosság Elrejtésének Áldozata alfaktorban van szignifikáns különbség a nemek között, a lányok magasabb átlagpontszámot értek el, mint a fiúk ezen a skálán (lásd 6. táblázat).

6. táblázat. Fiúk és lányok közötti különbség a CVBS-HU két részének teljes pontszámában, illetve alfaktoraiban

	Átlag (Szórás)		Mann-Whitney U	Szignifikancia
	Fiúk	Lányok		
Verbális Internetes Zaklatás	10.39 (5.26)	8.81 (2.96)	1152.00	0.00
Személyazonosság Elrejtése	6.54 (3.06)	6.03 (1.66)	1568.00	0.02
Hamisítás	11.15 (5.58)	9.15 (2.97)	1152.50	0.00
CVBS-HU zaklató összpontszám	28.09 (12.35)	23.99 (6.35)	1047.50	0.00
Verbális Internetes Zaklatás Áldozata	11.2 (4.99)	10.93 (4.36)	1712.00	0.88
Személyazonosság Elrejtésének Áldozata	7.27 (6.54)	7.55 (5.62)	1266.00	0.01
Hamisítás Áldozata	14.14 (12.35)	13.76 (6.35)	1454.50	0.16
CVBS-HU áldozat összpontszám	32.59 (13.21)	32.24 (11.34)	1439.00	0.19

Megvitatás

Magyarországon egyre nagyobb mértékben növekszik az internetes zaklatás gyakorisága (Várnai & Zsíros, 2014, Domonkos & Ujhelyi, 2014), ezzel egyre komolyabb problémát jelent mind az általános, mind a középiskolás diákok, illetve tanáraik életében. A növekvő előfordulás és az egyre gyakoribb problémák miatt nagy szükség van Magyarországon az internetes zaklatás kutatására, pszichológiai természetének, hátterének feltárására, azonban eddig csekély számú magyar tanulmány jelent meg a témában (Domonkos & Ujhelyi, 2014, 2015, Zsila & mtsai, 2017). Ennek oka egy magyar populációra illeszkedő mérőeszköz hiánya, amely lehetővé tenné a kutatást. Ezt a hiányt pótolva, a kutatás célja az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője (CVBS-HU) kérdőív magyar változatának elkészítése, a faktorstruktúra, a reliabilitás és a validitás ellenőrzése volt.

A CVBS-HU zaklatóvá, illetve áldozattá válásra vonatkozó részének is megfelelő a reliabilitása, továbbá mindkét rész mindhárom alfaktora is statisztikailag bizonyítottan reliabilis. A CVBS-HU mindkét részéből törlésre került a 9. állítás, mivel nem megfelelő mértékben korreláltak a többi állítással. A megerősítő faktoranalízisek eredményei alapján a CVBS-HU mindkettő része elfogadhatóan, azonban kifogásolhatóan illeszkedik az eredeti faktorstruktúrára. Ennek oka lehet, hogy a harmadik alskálán belül az internetes zaklatás több altípusára vonatkozóan is szerepelnek állítások, így nem egységesen ugyanarra a jelenségre vonatkoznak az ebbe az alsókálába (Hamisítás) tartozó állítások. Továbbá az állításokra adott válaszok variabilitása is alacsony, minimális a gyakorisága az internetes zaklatásba való bevonódásnak, ezért akkor lehetne megbízhatóbban ellenőrizni az illeszkedést, ha magasabb arányban szerepelnének a mintában az internetes zaklatás résztvevői.

A konstruktum validitás ellenőrzésekor a korábbi kutatások (Aricak & Ozbay, 2016; İcellioğlu & Özden, 2014) eredményeivel megegyezően, azt az eredményt kaptuk, hogy a düh-kinyilvánítása kapcsolatban áll mind az internetes zaklatás elkövetésével, illetve annak több altípusával (verbális zaklatás, személyazonosság elrejtése, hamisítás), mind az internetes zaklatás áldozatává válással és annak altípusaival (verbális zaklatás, személyazonosság elrejtésének és hamisítás áldozata). Továbbá a düh-elfojtása kapcsolatban áll az áldozattá válással, mely szintén korábbi kutatás (Siderman, 2013) során is

igazolt eredmény. A konstruktum validitás ellenőrzése alapján az áldozattá válás, illetve a hamisítás áldozatává válás is pozitív kapcsolatban állt az empátia fantázia elnevezésű alfaktorával, valamint a verbális zaklatás elkövetése és a zaklatás elkövetése negatív kapcsolatban állt az empátiával, illetve az empátia alfaktorával, a perspektíva felvétellel. Ez az eredmény megegyezik azon korábbi kutatások (Kokkinos, Antoniadou & Markos, 2014; Pettalia, Levin & Dickinson, 2013; Brewer & Kerslake, 2015; Shultze-Krumbholz & Scheithauer, 2009) eredményeivel, melyek szerint az áldozatok jobb empátiás képességekkel rendelkeznek, míg a zaklatóknál hiányos az empátiás készség. A korábbi kutatások (Hinduja & Patchin, 2010; Benders, 2012) eredményei alapján mind az áldozatok, mind a zaklatók negatívabb iskolai légkörről számolnak be. Azonban a kutatásunk során csak az áldozattá váló diákok esetében jelent meg ez a negatív kapcsolat az iskolai légkörrel. A fiúk a zaklatás három altípusában, verbális internetes zaklatás, személyazonosság elrejtése, hamisítás, szignifikánsan magasabb pontszámot értek el, mint a lányok. A korábbi kutatások (Li, 2006; Sincek, 2014; Erdur-Baker, 2009) során is a fiúk esetében találták gyakoribbnak az online bántalmazás elkövetését. A lányok esetében az áldozattá válás gyakoribb (Smith, Mahdavi, Cavalho & Tippett, 2006; Slonje & Smith, 2008; Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell & Tippett, 2008). A mi kutatásunk esetében a lányok a személyazonosság elrejtésének esnek áldozatul szignifikánsan gyakrabban, mint a kutatásban résztvevő fiúk.

A CVBS-HU erőssége, hogy reliabilitás értékei alapján megbízhatóbban alkalmazható a magyar populáció esetén, mint az eredeti kérdőív a török populáción. További előnye, hogy az internetes zaklatás több altípusának mérését teszi lehetővé. A kérdőív hátránya az önkítöltős jellege, ennek következtében a diákok válaszait befolyásolhatják válaszait az emlékezésből fakadó nehézségek, emlékezeti torzítások, a társadalmi kíváncsiság, az elektronikus zaklatás médiareprezentációja, a diákok előzetes tudása a témával kapcsolatban. A kérdőív legnagyobb limitációja az illeszkedési mutatók elégtelensége, valamint az ebből adódóan kérdéses az alkalmazhatósága.

A CVBS-HU limitációi következtében egy másik, több országban is alkalmazott kérdőív magyar változatának elkészítése, pszichometriai mutatóinak ellenőrzése vált szükségessé. Ezért a második kutatás során az Európai Cyberbullying Intervenciók Projekt Kérdőív (European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire, ECIPQ, lásd 2. sz. melléklet) magyar változatának tesztelése történt.

Második kutatás – Az Európai Cyberbullying Intervenciók Projekt Kérdőív magyarországi adaptációja

A második kutatásban az Európai Cyberbullying Intervenciók Projekt Kérdőív (ECIPQ, lásd 2. sz. melléklet) magyar változatának pszichometriai vizsgálatára került sor. A kérdőívet azért választottuk a CVBS-HU alternatívjaként, mivel több európai országban (Lengyelország, Spanyolország, Olaszország, Németország, Görögország, Egyesült Királyság) alkalmazzák, valamint az elektronikus zaklatás általános mérését teszi lehetővé. Az ECIPQ a zaklatás két dimenzióját méri: az elektronikus zaklatás elkövetését és az áldozatává válást. A kérdőív az internetes zaklatás kritériumai közül az ismétlődést foglalja magában. Továbbá impliciten az erőegyenlőtlenség is megjelenik az állítások során: a zaklató technikai erőfölényének, illetve az áldozat részéről a technikai biztonság alacsony fokának megjelenítésével („*Valaki feltörte a profilomat és a nevemben chatelt az ismerőseimmel, osztott meg tartalmakat, stb.*”) (Del Rey, Casas, Ortega-Ruiz, Schultze-Krumbholz, Scheitauer, Smith, Thompson, Barkoukis, Tsorbatzoudis, Brighi, Guarini, Pyzalski, & Plichta, 2015).

A kérdőív pszichometriai mutatóit hat európai országban (Lengyelország, Spanyolország, Olaszország, Németország, Görögország, Egyesült Királyság) tesztelték, 11 és 23 év közötti fiatalok részvételével. A zaklatóvá válást mérő rész (Cronbach $\alpha = 0,93$) és az áldozattá válást mérő rész reliabilitása (Cronbach $\alpha = 0,97$) is kiváló volt. Továbbá a feltáró és megerősítő faktoranalízisek eredményei is a kritériumoknak megfelelően alakultak, mind a teljes mintára vonatkozóan, mind a hat különböző ország almintáira vonatkoztatva (Del Rey et al., 2015).

Módszerek

Részvevők

A kutatásban 11 és 19 év közötti diákok vettek részt. A kutatásban való részvétel kritériumai és körülményei a korábban bemutatott, Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív bemérésekor alkalmazott feltételek szerint történtek a második kutatás során is. A kutatást a Pszichológiai Kutatások Egyesült Etikai Bíráló Bizottsága (EPKEB) jóváhagyta (az etikai engedély referencia száma: 2019-97).

Faktoranalízishez használt minta

A kérdőív reliabilitás mutatóinak, leíró statisztikai adatainak, illetve megerősítő faktoranalízisének pszichometriai vizsgálatához egy 1425 főből (662 férfi, 760 nő és 3 transznemű, átlagéletkor=15,29, SD= 1,69) álló mintát használtunk.

Validációs minta

A kérdőív validitásának vizsgálatához egy 385 fős, 14 és 19 év közötti, középiskolás diákokból (198 nő és 187 férfi, átlagéletkor= 15,78, SD= 1,02) álló mintát használtunk.

Eszközök

Európai Cyberbullying Intervenció Projekt Kérdőív (ECIPQ, Del Rey et al., 2015)

A kérdőív két részből áll, 11 állítás vonatkozik az internetes zaklatás elkövetésére, 11 állítás pedig az internetes zaklatás áldozatává válásra. A résztvevőknek egy ötfokú skálán (0=soha, 1=egyszer vagy kétszer, 2=egyszer egy hónapban, 3=egyszer egy héten, 4=többször egy héten) kell értékelni, hogy milyen gyakran történtek meg velük vagy éppen követték el a kérdőívben felsorolt eseményeket az elmúlt egy évben. Mindkét skálán maximálisan 44 pont érhető el (lásd 2. sz. melléklet).

Empátia Kérdőív (Interpersonal Reactivity Index)

A kérdőív 28 állítás segítségével méri az empátiát. A kérdőív négy alskálából áll: fantázia (Cronbach $\alpha =0,72$), empátiás törődés (Cronbach $\alpha =0,61$), perspektíva felvétel (Cronbach $\alpha =0,68$) és személyes distressz (Cronbach $\alpha =0,66$). A kitöltőknek egy ötfokú

Likert skálán (0=egyáltalán nem jellemző, 4=teljes mértékben jellemző) kell jelölniük, mennyire jellemzőek rájuk az állítások. A maximálisan elérhető pontszámokat lásd korábban.

Multidimenzionális Észlelt Társas Támogatás Kérdőív (MSPSS, Zimet, Dahlem, Zimet, & Farley, 1988 ford. Papp-Zipernovszky, Kékesi, & Jámberi, 2017)

A kérdőív 10 állítás segítségével méri az észlelt társas támogatást. A kérdőív három alskálát tartalmaz: barátoktól (Cronbach $\alpha = 0,94$), családtól (Cronbach $\alpha = 0,93$) és jelentős mástól érkező észlelt társas támogatás (Cronbach $\alpha = 0,93$) skáláit. A kérdőív állításait egy hét pontos Likert skálán kell értékelnie a kitöltőknek, ahol az egyes a nagyon nem értek egyet értéket jelöli, míg a hét jelöli a nagyon egyet értek értéket. A barátok és jelentős más támogatására irányuló skálákon maximálisan 21 pontot lehet elérni, míg a család támogatására vonatkozó alskálán maximálisan 28 pontot lehet elérni.

Gyermekviselkedési Kérdőív (CBCL, Achenbach, 1991 ford. Rózsa, Gádos, & Kő, 1999)

A kérdőív 44 állítás segítségével méri a gyermekkori érzelmi és viselkedéses problémákat. A kérdőívnek hat alskálája van: társ kapcsolati problémák (Cronbach $\alpha = 0,80$), szorongás-depresszió (Cronbach $\alpha = 0,86$), szomatizáció (Cronbach $\alpha = 0,84$), figyelmi problémák (Cronbach $\alpha = 0,74$), deviáns viselkedés (Cronbach $\alpha = 0,68$) és agresszivitás (Cronbach $\alpha = 0,76$). A társ kapcsolati problémákra és szorongás-depresszióra vonatkozó alskálák segítségével az internalizáló problémák (Cronbach $\alpha = 0,90$), míg a deviáns viselkedésre és agresszivitásra vonatkozó alskálák segítségével az externalizáló problémák (Cronbach $\alpha = 0,84$) pontszáma állítható össze. A kitöltőknek az 0-2 terjedő skálán kell (0=nem, 1=kissé, 2=nagyon) jelölnie, hogy milyen mértékben jellemzőek rájuk a kérdőív állításai. A teljes kérdőívben maximálisan 88 pont érhető el, továbbá az internalizáló problémákra vonatkozó alskálán 36 pont, az externalizáló problémákra vonatkozó alskálán 30 pont érhető el maximálisan.

Statisztikai elemzések

A statisztikai elemzések az IBM SPSS Statistics 23, illetve AMOS 20 programok segítségével készültek. A kérdőív pszichometriai jellemzőinek vizsgálatához végeztünk reliabilitás és normalitás vizsgálatot, valamint megerősítő faktoranalízist. Az illeszkedés-mutatók megfelelőségét Hu & Bentler (1999) kritériumai alapján állapítottuk meg. Mivel a normalitásvizsgálat során az eloszlás nem normálisnak bizonyult, ezért a konvergencia és divergencia validitás ellenőrzésére Spearman-féle korreláció vizsgálatot alkalmaztunk, melynek során az internetes zaklatás elkövetése és áldozatává válás, az empátia, észlelt társas támogatás, valamint az externalizáló és internalizáló problémák közötti kapcsolat vizsgálatára került sor. Továbbá az internetes zaklatásban, illetve áldozattá válásban megjelenő nemi különbségek vizsgálatára Mann-Whitney próbát alkalmaztunk.

Eredmények

Reliabilitás vizsgálat

A kérdőív zaklatóvá válás részének (Cronbach $\alpha=0,91$) és az áldozattá válást mérő részének (Cronbach $\alpha=0,89$) is megfelelőnek bizonyult a reliabilitása. Azonban az item-total korreláció alapján a zaklatóvá válás rész esetén az első állítás ($r=0,53$), a második állítás ($r=0,53$) és a tizedik állítás ($r=0,61$) kevésbé illeszkedik a skála többi állításához. Hasonló az item-total korreláció eredménye az áldozattá válás skála esetében is, szintén az első állítás ($r=0,56$), a második állítás ($r=0,64$) és a tizedik állítás ($r=0,57$) illenek kevésbé a többi item közé a korrelációs együtthatók alapján. Az állítások törlése után is megfelelő maradt mind a zaklatóvá válást, mind az áldozattá válást mérő rész reliabilitása (lásd 7. táblázat).

7. táblázat Az ECIPQ-HU leíró statisztikai adatai reliabilitás mutatói, illetve a normalitás mutatók (ferdeség és lapultság)

	Átlag (Szórás)	Cronbach α	Ferdeség Érték (Szórás)	Lapultság Érték (Szórás)
ECIPQ zaklatóvá válásra vonatkozó része	8.55(3.68)	0.94	3.11(0.07)	20.19(0.13)
ECIPQ áldozattá válásra vonatkozó része	9.67(4.43)	0.89	2.26(0.07)	9.08(0.13)

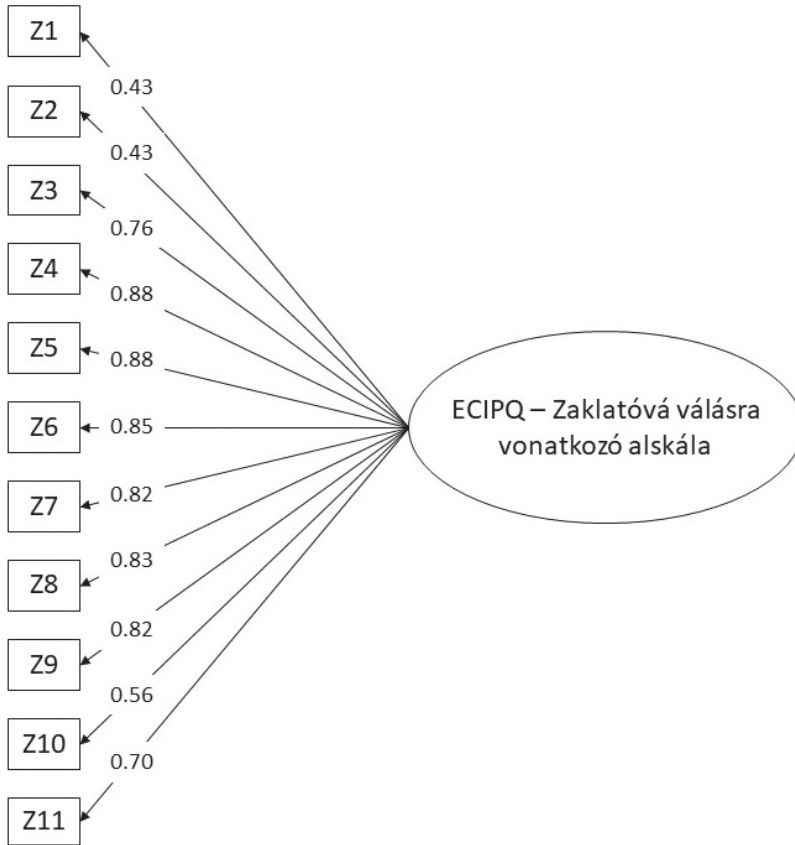
Megerősítő faktoranalízis

ECIPQ-HU zaklatóvá válásra vonatkozó részére vonatkozóan

A megerősítő faktoranalízis során először az eredeti faktorstruktúra került tesztelésre. Azonban az illeszkedésmutatók elégtelennek bizonyultak. Ezután, az item-total korreláció és az első megerősítő faktoranalízis során kapott standardizált factorsúlyok alapján az első ($\beta= 0,43$), második ($\beta= 0,43$) és tizedik ($\beta= 0,56$) állítás törlésével ellenőriztük a faktorstruktúrát. Az így kialakított skála illeszkedési mutatói megfelelőbbnek bizonyultak (lásd 8. táblázat és 3. ábra).

8. táblázat. Az ECIPQ-HU zaklatásra vonatkozó részének megerősítő faktoranalízise során kapott mutatók

	SRMR	χ^2/df	NFI	TLI	CFI	RMSEA (90% CI)
Teljes kérdőív	0.04	8.94	0.97	0.96	0.97	0.08 (0.07; 0.08)
1., 2. és 10. állítás nélkül	0.01	3.92	0.99	0.99	0.99	0.05 (0.03; 0.06)

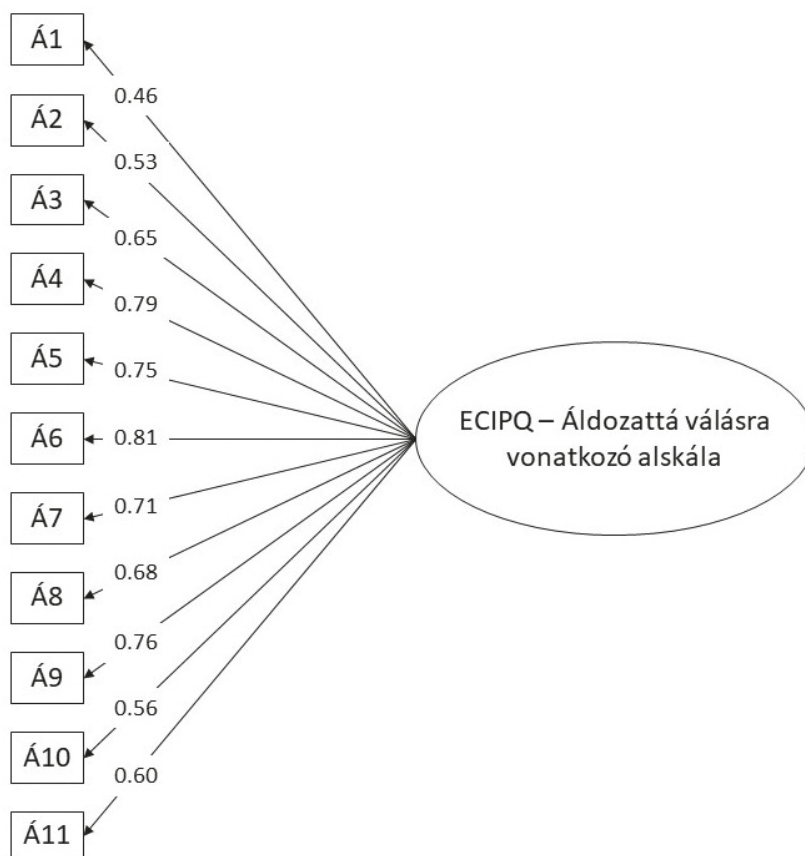
3. ábra. A megerősítő faktoranalízis eredménye az ECIPQ zaklatóvá válásra vonatkozó része esetén
Z1, Z2, Z3 ... Z11: Az ECIPQ zaklatóvá válásra vonatkozó alskálájának állításai

ECIPQ-HU áldozattá válásra vonatkozó részére vonatkozóan

A megerősítő faktoranalízis során az áldozattá válásra vonatkozó skála esetén is először az eredeti faktorstruktúra ellenőrzésére került sor, amely ez esetben sem illeszkedett megfelelően. Majd az item-total korreláció és a megerősítő faktoranalízis során kapott faktorsúlyok alapján az első ($\beta = 0,46$), második ($\beta = 0,53$) és a tizedik ($\beta = 0,56$) állítások törlése után ellenőriztük a faktorstruktúrát. Az így kialakított skála ez esetben is megfelelőbb illeszkedést mutatott (lásd 9. táblázat és 4. ábra).

9. táblázat. Az ECIPQ-HU áldozattá válásra vonatkozó részének megerősítő faktoranalízise során kapott mutatók

	SRMR	χ^2/df	NFI	TLI	CFI	RMSEA (90% CI)
Teljes kérdőív	0.05	10.38	0.95	0.94	0.96	0.08 (0.07; 0.09)
1., 2. és 10. állítás nélkül	0.02	5.04	0.99	0.98	0.99	0.05 (0.04; 0.07)

4. ábra. A megerősítő faktoranalízis eredménye az ECIPQ áldozattá válásra vonatkozó része esetén.
 Á1, Á2, Á3 ... Á11: Az ECIPQ áldozattá válásra vonatkozó alskálájának állításai

Konstruktum validitás

A Spearman-féle korreláció eredményei alapján az internetes zaklatás elkövetése gyenge, de pozitív kapcsolatban van az internalizáló problémákkal ($\rho = 0,20$, $p=0,00$), továbbá pozitív a kapcsolata az externalizáló problémákkal is ($\rho = 0,41$, $p=0,00$). Az internetes zaklatás áldozattá válás szintén pozitív kapcsolatban áll mind az internalizáló ($\rho = 0,27$, $p=0,00$), mind az externalizáló problémákkal ($\rho = 0,39$, $p=0,00$). Az internetes zaklatás elkövetése és az empátiás törődés között gyenge negatív kapcsolat ($\rho = -0,13$, $p=0,02$) van az eredmények szerint. Az empátia többi faktora nincs szignifikáns kapcsolatban sem az internetes zaklatás elkövetésével, sem az áldozattá válással. Mind a barátoktól érkező észlelt társas támasz ($\rho = -0,10$, $p=0,05$), mind a család felől érkező észlelt társas támasz ($\rho = -0,12$, $p=0,02$) gyenge negatív kapcsolatban áll az internetes zaklatás elkövetésével. Továbbá a család felől észlelt társas támasz szintén negatív kapcsolatban áll az internetes zaklatás áldozattá válással ($\rho = -0,23$, $p=0,00$) az eredmények alapján.

Nemi különbségek

A Mann-Whitney próba alapján nincs szignifikáns különbség a fiúk és lányok között az internetes zaklatás elkövetésében ($U=17428,50$, $p=0,27$). Továbbá az áldozattá válás tekintetében sincs szignifikáns különbség a nemek között ($U=17166,50$, $p=0,21$).

Megvitatás

Mivel fontossá vált Magyarországon az elektronikus zaklatás vizsgálata, ezért a kutatók, gyakorlati szakemberek számára kiemelkedő jelentőségű és hiánypótló lenne egy megbízhatóan alkalmazható kérdőív, a CVBS-HU limitációinak következtében ennek megvalósítására törekedtünk a második kutatás során az ECIPQ magyar adaptációjának pszichometriai ellenőrzésével.

A reliabilitás ellenőrzésének eredményeként bizonyítást nyert, hogy mind az elektronikus zaklatás elkövetésére, mind az áldozatává válásra vonatkozó alskálák kiváló reliabilitás mutatókkal rendelkeznek. Az item-total korreláció, faktorsúlyok és hibakovarianciák értékei alapján javasoljuk, hogy a kérdőív magyar változatából az első, második és tizedik állítások kerüljenek kihagyásra, mivel ezen pszichometriai mutatók alapján nem illeszkednek a mérőeszköz többi állításához, illetve törlésükkel az amúgy is elfogadható illeszkedési mutatók is megfelelőbbnek bizonyulnak.

A konstruktum validitás ellenőrzésekor, a korábbi kutatások (Hinduja & Patchin, 2007; Garaigordobil & Machimbarrena, 2019; Bonanno & Hymel, 2013; Patchin & Hinduja, 2010) eredményeivel megegyezően, arra az eredményre jutottunk, hogy mind az elektronikus zaklatás elkövetése, mind az áldozatává válás kapcsolatba hozható internalizáló és externalizáló problémákkal is. Továbbá az eredményeink alapján az internetes zaklatás elkövetése esetén az affektív empátiában mutatkozik hiányosság. Ez az eredményünk egybehangzik azon kutatások (Shultze-Krumbholz és Scheithauer, 2009; Brewer és Kerslake, 2015) eredményeivel, amelyek azt találták, hogy az elektronikus zaklatás elkövetőire jellemző empátia deficit. Hasonlóan korábbi kutatások (Wang et al., 2009; Fanti et al., 2012; Solecki et al., 2014; Calvete et al., 2010; Fridh et al., 2015; Martins et al., 2016; Williams and Guerra, 2007; Kowalski et al., 2014; Bayraktar et al., 2015; Baldry et al., 2015; Heerde & Hemphill, 2017) eredményeihez, a validitás ellenőrzésének eredményei alapján továbbá megállapítható, hogy mind az elektronikus zaklatás áldozatai, mind elkövetői jellemzően alacsonyabb társas támogatást érzékelnek a család részéről, valamint az elektronikus zaklatás elkövetői alacsonyabb társas támogatást számolnak be a barátok részéről is. Továbbá a kutatásunk eredményei alapján nincsenek nemi különbségek az elektronikus zaklatás elkövetésében. A korábbi kutatások során a nemi különbségek tekintetében eltérő eredményekre jutottak: egyes kutatások (Hinduja és Patchin, 2008; Juvoven és Gross, 2008; Li, 2006; Patchin és Hinduja, 2006; Williams és Guerra, 2007; Ybarra, Diener-West, & Leaf, 2007) eredményei alapján vannak nemi különbségek, miszerint a fiúk jellemzően zaklató, a lányok pedig áldozat szerepében vesznek részt az elektronikus zaklatásban, azonban ezzel ellenkezően más kutatások (Dehue, Bolman, Vollink, 2008; Kowalski és Limber, 2007; Ybarra et al., 2007; Ybarra és Mitchell, 2008) szerint nincs különbség nemek tekintetében az internetes zaklatásba való bevonódás esetén. Összegezve, a nemi különbségek megállapításához további kutatásokra van szükség, azonban ehhez szükség lenne az online bántalmazás definíciójának megszilárdítására is, mert az egymásnak ellentmondó eredmények ebből is származhatnak.

Az ECIPQ erőssége a második kutatás során bemutatott kiváló pszichometriai mutatóiban mutatkozik meg. A kérdőív limitációi közé tartozik az önkéntlős jellege, mivel

az anonimitás ellenére, a szociális kívánatosság, szégyenérzet és az internetes zaklatás morális kifogásolhatósága következtében valószínű, hogy a résztvevők kevésbé számolnak be őszintén az internetes zaklatásban betöltött szerepükről. További hátránya a kérdőívnek, hogy az első, második és tizedik állításához nem illeszkednek a kérdőív többi állításához, ezért javasolt kihagyásuk a magyar változatból.

Általános diszkusszió

A tanulmány során két kérdőív, az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője kérdőív (CVBS-HU) és az Európai Cyberbullying Intervenció Projekt Kérdőív (ECIPQ), magyar változatainak pszichometriai jellemzőinek vizsgálatára került sor. A CVBS-HU a következő definíciós kritériumokat foglalja magában: szándékos ártás, bántalmazó és áldozat közötti erőegyenlőtlenség, illetve anonimitás. Az ECIPQ pedig az ismétlődést és az erőegyenlőtlenséget. Míg a CVBS-HU csak az interneten, mint felületen történő zaklatásra koncentrál, az ECIPQ az interneten és mobiltelefonon keresztül történő zaklatást is magában foglalja. Ezen definíciós és eszközökre vonatkozó jellemzők alapján a CVBS-HU inkább kizárólag az internetes zaklatás mérésére alkalmas, ezen az elméleti alapon nyugszik, míg az ECIPQ inkább az elektronikus zaklatás mérésére szolgál, mivel magában foglalja a mobiltelefont is, mint a zaklatás végrehajtásának eszközét. Mindkét mérőeszköz alkalmas mind a zaklatás elkövetésének, mind az áldozattá válásnak a vizsgálatára. Emellett a CVBS-HU a zaklatás altípusaira vonatkozóan is tartalmaz alsókálát. Mindkét kérdőív serdülőkorúak populációján végzett kutatások során alkalmazható. Továbbá mindkét kérdőív limitációja az önkitöltős jelleg, valamint a teszt-reteszt reliability ellenőrzésének hiánya. A kérdőívek pszichometriai jellemzőinek vizsgálatokor mindkét kérdőív reliabilitya megfelelőnek bizonyult. A faktorstruktúra illeszkedésének vizsgálatokor azonban a CVBS-HU kevésbé megbízható illeszkedést mutatott. Az ECIPQ faktorstruktúrájának illeszkedésének vizsgálatokor a teljes kérdőív illeszkedése elfogadható, azonban az első, második és tizedik állítások eltérően a többi állítástól a statisztikai mutatók alapján a magyar változatban nem illeszkednek teljesen a faktorra, ezért a kérdőívet lehet, hogy ezek nélkül az állítások nélkül érdemesebb használni. Azonban ez, egy nem reprezentatív mintán végzett pszichometriai vizsgálat eredményei alapján levonható következtetés, a szerzők javaslata alapján a kutatás céljaihoz igazítandó, hogy ezen állításokkal együtt használják-e a későbbiekben a kérdőívet (az összefoglalásért lásd a 10. táblázatot).

A jövőben fontos lenne longitudinális vizsgálatot folytatni az elektronikus zaklatással kapcsolatban. Ezáltal nem csak a kérdőívek teszt-reteszt reliabilityásának vizsgálata válna lehetővé, hanem az elektronikus zaklatás kauzális viszonyainak feltérképezése is. Valamint kiemelkedő fontosságú lenne egy reprezentatív vizsgálat Magyarországon, amelynek segítségével az elektronikus zaklatás prevalenciája is megismerhetővé válna. Ezáltal pedig felmérhetővé válnának a prevenció/s/intervenció szükségletek Magyarországon.

Összességében a tanulmány két elektronikus zaklatást mérő kérdőív magyar változatának vizsgálatát mutatja be. A CVBS-HU egy limitációkkal alkalmazható mérőeszköz, az ECIPQ pedig egy általánosabb, elektronikus bántalmazás mérésére alkalmas kérdőív. A kutatások tanulságai alapján az ECIPQ pszichometriai jellemzői bizonyultak megfelelőbbnek, azonban mindkét kérdőív mellett és ellen is szólnak érvek, amelyeket mérlegelve, a kutatás céljához, kérdéséhez igazítva alkalmazhatóak ezek a mérőeszközök a későbbiekben.

10. táblázat. CVBS-HU és ECIPQ kérdőívek specifikumainak, előnyeinek és hátrányainak összefoglalása

	CVBS-HU	ECIPQ
A kérdőívben szereplő definíciós kritériumok	Szándékos ártás Erőgyenlőtlenség Anonimitás	Ismétlődés Erőgyenlőtlenség
Bántalmazás eszköze	Internet	Mobiltelefon Internet
Alkalmazható életkor	14-19 év	11-19 év
Alskálák	Zaklatás elkövetésére vonatkozó alskála <ul style="list-style-type: none"> · Verbális internetes zaklatás · Személyazonosság elrejtése · Hamisítás Áldozattá válásra vonatkozó alskála <ul style="list-style-type: none"> · Verbális internetes zaklatás áldozata · Személyazonosság elrejtésének áldozata · Hamisítás áldozata 	Zaklatás elkövetésére vonatkozó alskála Áldozattá válásra vonatkozó alskála
Illeszkedésmutatók	Zaklatás elkövetésére vonatkozó alskála: SRMR=0,05; $\chi^2/df=4,99$; NFI=0,89; TLI=0,89; CFI=0,91; RMSEA=0,08 (90% CI=0,07; 0,09) Áldozattá válásra vonatkozó alskála: SRMR=0,07; $\chi^2/df=4,35$; NFI=0,88; TLI=0,89; CFI=0,91; RMSEA=0,07 (90% CI=0,07; 0,08)	Zaklatás elkövetésére vonatkozó alskála: Teljes skála esetén: SRMR=0.04; $\chi^2/df=8.94$; NFI=0.97; TLI=0.96; CFI=0.97; RMSEA=0.08 (90%CI=0.07; 0.08) 1., 2. és 10. állítások nélkül: SRMR=0.01; $\chi^2/df=3.92$; NFI=0.99; TLI=0.99; CFI=0.99; RMSEA=0.05 (90%CI=0.03; 0.06) Áldozattá válásra vonatkozó alskála: Teljes skála esetén: SRMR=0.05; $\chi^2/df=10.38$; NFI=0.95; TLI=0.94; CFI=0.96; RMSEA=0.08 (90%CI=0.07; 0.09) 1., 2. és 10. állítások nélkül: SRMR=0.02; $\chi^2/df=5.04$; NFI=0.99; TLI=0.98; CFI=0.99; RMSEA=0.05 (90%CI=0.04; 0.07)

	CVBS-HU	ECIPQ
Reliabilitás	Zaklatás elkövetésére vonatkozó alskála esetén: <i>Cronbach $\alpha = 0.92$</i> · Verbális internetes zaklatás: <i>Cronbach $\alpha = 0.86$</i> · Személyazonosság elrejtése: <i>Cronbach $\alpha = 0.89$</i> · Hamisítás: <i>Cronbach $\alpha = 0.76$</i> Áldozattá válásra vonatkozó alskála esetén: <i>Cronbach $\alpha = 0.89$</i> · Verbális internetes zaklatás áldozata: <i>Cronbach $\alpha = 0.82$</i> · Személyazonosság elrejtésének áldozata: <i>Cronbach $\alpha = 0.78$</i> · Hamisítás áldozata: <i>Cronbach $\alpha = 0.84$</i>	Zaklatás elkövetésére vonatkozó alskála esetén: <i>Cronbach $\alpha = 0.94$</i> Áldozattá válásra vonatkozó alskála esetén: <i>Cronbach $\alpha = 0.89$</i>
Limitációk	Önkitöltő jelleg Teszt-reteszt hiánya Illeszkedésmutatók	Önkitöltő jelleg Teszt-reteszt hiánya 1., 2. és 10. állítások

Irodalom

- Ak, S., Özdemir, Y., Kuzucu, Y. (2015). Cybervictimization and cyberbullying: The mediating role of anger, don't anger me! *Computers in Human Behavior*, 49, 437–443. DOI: [10.1016/j.chb.2015.03.030](https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.03.030)
- Ang, R. P., & Goh, D.H. (2010). Cyberbullying among adolescents: The role of affective and cognitive empathy, and gender. *Child Psychiatry and Human Development*, 41(4), 387–397. DOI: [10.1007/s10578-010-0176-3](https://doi.org/10.1007/s10578-010-0176-3)
- Aricak, O. T., Ozbay, A. (2016). Investigation of the relationship between cyberbullying, cybervictimization, alexithymia and anger expression styles among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 55, 278–285. DOI: [10.1016/j.chb.2015.09.015](https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.09.015)
- Baldry, A. C., Farrington, D. P., & Sorrentino, A. (2015). “Am I at risk of cyberbullying”? A narrative review and conceptual framework for research on risk of cyberbullying and cybervictimization: The risk and needs assessment approach. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 36–51. DOI: [10.1016/j.avb.2015.05.014](https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.05.014)
- Bayraktar, F., Machackova, H., Dedkova, L., Cerna, A., & Ševčíková, A. (2015). Cyberbullying: The discriminant factors among cyberbullies, cybervictims, and cyberbully-victims in a Czech adolescent sample. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(18), 3192–3216. DOI: [10.1177/0886260514555006](https://doi.org/10.1177/0886260514555006)
- Benders, D. S. (2012). School Climate and Cyberbullying. *SSRN Electronic Journal*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2011818 Utolsó letöltés: 2020. 01. 28. DOI: [10.2139/ssrn.2011818](https://doi.org/10.2139/ssrn.2011818)
- Berne, S., Frisén, A., Schultze-Krumbholz, Scheithauer, H., Naruskov, K., Luik, P., Katzer, C., A., Erentaite, R., Zukauskienė, R. (2013). Cyberbullying assessment instruments: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 18(2), 320–334. DOI: [10.1016/j.avb.2012.11.022](https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.11.022)
- Bonanno, R. A. & Hymel, S. (2013). Cyber Bullying and Internalizing Difficulties: Above and Beyond the Impact of Traditional Forms of Bullying. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(5), 685–697. DOI: [10.1007/s10964-013-9937-1](https://doi.org/10.1007/s10964-013-9937-1)
- Brewer, G., Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in Human Behavior*, 48, 255–260. DOI: [10.1016/j.chb.2015.01.073](https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.073)
- Calvete, E., Orue, I., Estévez, A., Villardón, L., & Padilla, P. (2010). Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 1128–1135. DOI: [10.1016/j.chb.2010.03.017](https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.03.017)
- Casas, J. A., Del Rey, R., Ortega-Ruiz, R. (2013). Bullying and cyberbullying: Convergent and divergent predictor variables. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 580–587. DOI: [10.1016/j.chb.2012.11.015](https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.11.015)
- Cetin, B., Yaman, E., Peker, A. (2011). Cyber victim and bullying scale: A study of validity and reliability. *Computers and Education*, 57(4), 2261–2271. DOI: [10.1016/j.compedu.2011.06.014](https://doi.org/10.1016/j.compedu.2011.06.014)
- Corcoran, L., McGuckin, C., & Prentice, G. (2015). Cyberbullying or Cyber Aggression?: A Review of Existing Definitions of Cyber-Based Peer-to-Peer Aggression. *Societies*, 5(2), 245–255. DOI: [10.3390/soc5020245](https://doi.org/10.3390/soc5020245)
- Dehue, F., Bolman, C., & Vollink, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters' experiences an parental perception. *CyberPsychology & Behavior*, 11(2), 217–223. DOI: [10.1089/cpb.2007.0008](https://doi.org/10.1089/cpb.2007.0008)

- Del Rey, R., Casas, J. A., Ortega-Ruiz, R., Schultze-Krumbholz, A., Scheitauer, H., Smith, P., Thompson, F., Barkoukis, V., Tsorbatzoudis, H., Brighi, A., Guarini, A., Pyzalski, J., & Plichta, P. (2015). Structural Validation and Cross-Cultural Robustness of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire. *Computers in Human Behavior*, 50, 141–147. DOI: [10.1016/j.chb.2015.03.065](https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.03.065)
- Del Rey, R., Lazuras, L., Casas, J. A., Barkoukis, V., Ortega-Ruiz, R., Tsorbatzoudis, H. (2016). Does empathy predict (cyber) bullying perpetration, and how do age, gender and nationality affect this relationship? *Learning and Individual Differences*, 45, 275–281. DOI: [10.1016/j.lindif.2015.11.021](https://doi.org/10.1016/j.lindif.2015.11.021)
- Domonkos Katalin & Ujhelyi Adrienn (2014). Elektronikus zaklatás – egy kutatás tükrében. In Hülber László (szerk.), *Digitális nemzedék konferencia 2014. Konferenciakötet*. ELTE PPK Neveléstudományi Intézet, Budapest. 47.
- Domonkos Katalin & Ujhelyi Adrienn (2015). Az online zaklatás médiareprezentációja. *Neveléstudomány*, 3(1), 77–92.
- Erdur-Baker, O. (2009). Cyber-bullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media & Society*, 12(1), 109–125. DOI: [10.1177/1461444809341260](https://doi.org/10.1177/1461444809341260)
- Fanti, K. A., Demetriou, A. G., & Hawa, V. V. (2012). A longitudinal study of cyberbullying: Examining risk and protective factors. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 168–181. DOI: [10.1080/17405629.2011.643169](https://doi.org/10.1080/17405629.2011.643169)
- Fridh, M., Lindström, M., & Rosvall, M. (2015). Subjective health complaints in adolescent victims of cyber harassment: moderation through support from parents/friends—a Swedish population-based study. *BMC public health*, 15(1), 949. DOI: [10.1186/s12889-015-2239-7](https://doi.org/10.1186/s12889-015-2239-7)
- Fu, K., Chan, C., Ip, P. (2014). Exploring the relationship between cyberbullying and unnatural child death: an ecological study of twenty-four European countries. *BMC Pediatrics*, 14 (1), 195–200. DOI: [10.1186/1471-2431-14-195](https://doi.org/10.1186/1471-2431-14-195)
- Garaigordobil, M. & Machimbarrena, J. M. (2019). Victimization and Perpetration of Bullying/Cyberbullying: Conenctions with Emotional and Behavioral Problems and Childhood Stress. *Psychosocial Intervention*, 28(2), 67–73. DOI: [10.5093/pi2019a3](https://doi.org/10.5093/pi2019a3)
- Garaigordobil, M., Valderrey, V. (2015). Effects of cyberprogram 2.0 on „face-to-face” bullying, cyberbullying, and empathy. *Psicothema*, 27(1), 45–51.
- Guo, S. (2016) A Meta-Analysis of the Predictors of Cyberbullying Perpetration and Victimization. *Psychology in the Schools*, 53(4), 432–453. DOI: [10.1002/pits.21914](https://doi.org/10.1002/pits.21914)
- Heerde, J. A., & Hemphill, S. A. (2018). Examination of associations between informal help-seeking behavior, social support, and adolescent psychosocial outcomes: A meta-analysis. *Developmental Review*, 47, 44–62. DOI: [10.1016/j.dr.2017.10.001](https://doi.org/10.1016/j.dr.2017.10.001)
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2007). Offline Consequences of Online Victimization: School Violence and Delinquency. *Journal of School Violence*, 6(3), 89–112. DOI: [10.1300/j202v06n03_06](https://doi.org/10.1300/j202v06n03_06)
- Hinduja, S., & Patchin, J. W., (2008). Cyberbullying: An Exploratory Analysis of Factors Related to Offending and Victimization. *Deviant Behavior*, 29(2), 129–156. DOI: [10.1080/01639620701457816](https://doi.org/10.1080/01639620701457816)
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks, California: Corwin Press.
- Hinduja, S. Ph.D., & Patchin, J.W. Ph.D (2010). Cyberbullying Identification, Prevention and Response. Cyberbullying Research Center Website. <http://www.cyberbullying.us>
- Hu, L., Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1–55. DOI: [10.1080/10705519909540118](https://doi.org/10.1080/10705519909540118)
- Ícelliglu, S., Özden, M. S. (2014). Cyberbullying: A New Kind of Peer Bullying through Online Technology and its Relationship with Aggression and Social Anxiety. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 4241–4245. DOI: [10.1016/j.sbspro.2014.01.924](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.924)
- Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the School Grounds? Bullying Experiences in Cyberspace. *The Journal of School Health*, 78(9), 496–505. DOI: [10.1111/j.1746-1561.2008.00335.x](https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2008.00335.x)
- Keinan, G., Ben-zur, H., Zilka, M., Carel, R. (1992). Anger In Or Out, Which Is Healthier? An Attempt To Reconcile Inconsistent Findings. *Psychology & Health*, 7(2), 83–98. DOI: [10.1080/08870449208520012](https://doi.org/10.1080/08870449208520012)
- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., Markos, A. (2014). Cyber-bullying: An investigation of the psychological profile of university student participants. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35(3), 204–214. DOI: [10.1016/j.appdev.2014.04.001](https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.04.001)
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073–1137. DOI: [10.1037/a0035618](https://doi.org/10.1037/a0035618)
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 22–30. DOI: [10.1016/j.jadohealth.2007.08.017](https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.08.017)
- Kwan, G. C. E., Skoric, M. M. (2013). Facebook bullying: An extension of battles in school. *Computers in Human Behavior*, 29(1), 16–25. DOI: [10.1016/j.chb.2012.07.014](https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.07.014)
- Law, D. M., Shapka, J. D., Domene, J. F., Gagné, M. H. (2012). Are cyberbullies really bullies? An

- investigation of reactive and proactive online aggression. *Computers in Human Behavior*, 28(2), 664–672. DOI: [10.1016/j.chb.2011.11.013](https://doi.org/10.1016/j.chb.2011.11.013)
- Li, Q., (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27(2), 157–170. DOI: [10.1177/0143034306064547](https://doi.org/10.1177/0143034306064547)
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet. The perspective of European children. Full Findings*. London: LSE.
- Livingstone, S., Mascheroni, G., Ólafsson, K., Haddon, L. (2014). *Children's online risks and opportunities: Comparative findings from EU Kids Online and Net Children Go Mobile*. London: London School of Economics and Political Science
- Lonigro, A., Schneider, B. H., Laghi, F., Baiocco, R., Pallini, S., Brunner, T. (2015). Is cyberbullying related to trait or state anger? *Child Psychiatry Human Development*, 46(3), 445–454. DOI: [10.1007/s10578-014-0484-0](https://doi.org/10.1007/s10578-014-0484-0)
- Martins, M. D., Veiga Simao, A. M., Freire, I., Caetano, A. P., & Matos A. (2016). Cyber-Victimization and Cyber-Aggression among Portuguese adolescents: The Relation to Family Support and Family Rules. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning*, 6(3), 65–78. DOI: [10.4018/ijcbpl.2016070105](https://doi.org/10.4018/ijcbpl.2016070105)
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S., & Robinson, L. R. (2007). The Role of the Family Context in the Development of Emotion Regulation. *Social development*, 16(2), 361–388. DOI: [10.1111/j.1467-9507.2007.00389.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00389.x)
- Nixon, C. L. (2014). Current perspectives: the impact of cyberbullying on adolescent health. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, 5, 143–158. DOI: [10.2147/ahmt.s36456](https://doi.org/10.2147/ahmt.s36456)
- Oláh Attila (1987). *A harag és düh kifejezési mód skála tesztkönyve*. Budapest: Munkaügyi Kutatóintézet.
- Olweus, D. (1994). Bullying at School: Long-Term Outcomes for the Victims and an Effective School-Based Intervention Program. In Huesmann, L. R. (Ed.) *Aggressive Behavior: Current Perspectives*. New York: Plenum Press, 97–130.
- Ortega, R., Elipe, O., Mora-Merchan, J. A., Calmaestra, J., Vega, E. (2009). The emotional impact on victims of traditional bullying and cyberbullying: A study of Spanish adolescents. *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology*, 217(4), 197–204. DOI: [10.1027/0044-3409.217.4.197](https://doi.org/10.1027/0044-3409.217.4.197)
- Papp-Zipernovszky Orsolya, Kékesi Márk Zoltán & Jámbori Szilvia (2017). A Multidimenzionális Észlelt Társas Támogatás Kérdőív magyar nyelvű validálása. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 18(3), 230–262. DOI: [10.1556/0406.18.2017.011](https://doi.org/10.1556/0406.18.2017.011)
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond the Schoolyard: A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148–169. DOI: [10.1177/1541204006286288](https://doi.org/10.1177/1541204006286288)
- Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and Self-Esteem. *Journal of School Health*, 80(12), 614–621. DOI: [10.1111/j.1746-1561.2010.00548.x](https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2010.00548.x)
- Pettalia J. L., Levin, E., Dickinson, J. (2013). Cyberbullying: Eliciting harm without consequence. *Computers in Human Behavior*, 29(6), 2758–2765. DOI: [10.1016/j.chb.2013.07.020](https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.07.020)
- Rivers, I., Noret, N. (2010). 'I h8 u': Findings from a five-year study of text and e-mail bullying. *British Educational Research Journal*, 36(4), 643–671. DOI: [10.1080/01411920903071918](https://doi.org/10.1080/01411920903071918)
- Rózsa Sándor, Gáboros Júlia & Kö Natasa (1999). A Gyermekviselkedési Kérdőív diagnosztikai megbízhatósága és a több információforráson alapuló jellemzők sajátosságai. *Psychiatria Hungarica*, 14(4), 375–392.
- Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H. (2009). Social-Behavioral Correlates of Cyberbullying in a German Student Sample. *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology*, 217(4), 224–226. DOI: [10.1027/0044-3409.217.4.224](https://doi.org/10.1027/0044-3409.217.4.224)
- Shariff, S., & Gouin, R. (2006). Cyber-Dilemmas: Gendered Hierarchies, Free Expression and Cyber-Safety in Schools. *Atlantis*, 31(1), 27–37.
- Siderman, M. L. (2013). Pathways to Cyber Bullying from Bystander to Participant: Secondary School Students' Perspectives. Dissertation. Western Michigan University <http://scholarworks.wmich.edu/dissertations>
- Šincek, D. (2014). Gender differences in cyberbullying. *International Multidisciplinary Scientific Conference SOCIAL SCIENCES AND ARTS SGEM2014*. DOI: [10.5593/sgemsocial2014/b11/s1.026](https://doi.org/10.5593/sgemsocial2014/b11/s1.026)
- Slonje, R. & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147–154. DOI: [10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x)
- Slonje, R., Smith, P. K. & Frisé, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior*, 29(1), 26–32. DOI: [10.1016/j.chb.2012.05.024](https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.05.024)
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., & Tippett, N. (2006). An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. *Research Brief No. RBX03-06*. London: DfES.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russel, S., Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376–385. DOI: [10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x](https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x)
- Solecki, S., McLaughlin, K., & Goldschmidt, K. (2014). Promoting Positive Offline Relationships to Reduce Negative Online Experiences. *Journal of*

- Pediatric Nursing*, 29(5), 482–484. DOI: [10.1016/j.pedn.2014.07.001](https://doi.org/10.1016/j.pedn.2014.07.001)
- Spielberger, C. D., Johnson, E. H., E. H., Russell, S. F., Crane, R. J., Jacobs, G. A., & Worden, T. J. (1985). The experience and expression of anger: Construction and validation of an anger expression scale. In M. A. Chesney and R. H. Rosenman (Eds.), *Anger and hostility in cardiovascular and behavioral disorders*. New York: Hemisphere/McGraw-Hill. 5–30.
- Steffgen, G., König, A., Pfetsch, J., Melzer, A. (2011). Are Cyberbullies Less Empathic? Adolescents' Cyberbullying Behavior and Empathic Responsiveness. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(11), 643–648. DOI: [10.1089/cyber.2010.0445](https://doi.org/10.1089/cyber.2010.0445)
- Steinberg, L., & Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting, 1*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. 103–133.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26(3), 277–287. DOI: [10.1016/j.chb.2009.11.014](https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.11.014)
- Tsitsika, A., Janikian, M., Wójcik, S., Makaruk, K., Tzavela, E., Tzavara, C., Greydanus, D., Merrick, J. & Richardson, C. (2015). Cyberbullying victimization prevalence and associations with internalizing and externalizing problems among adolescents in six European countries. *Computers in Human Behavior*, 51(1), 1–7. DOI: [10.1016/j.chb.2015.04.048](https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.04.048)
- Twemlow, S. W. & Sacco, F. (2012). *Miért nem működnek az iskolai bántalmazás-ellenes programok*. Budapest: Faluccs Kiadó.
- Várnai Dóra & Zsíros Emese (2016). Kortársbántalmazás és verekedés. In Németh Ágnes & Költő András (szerk.), *Egészség és egészségmagatartás iskoláskorban 2014*. Budapest: NEFI. 95–107.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Nansel, T. R. (2009). School Bullying Among Adolescents in the United States: Physical, Verbal, Relational, and Cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45(4), 368–375. DOI: [10.1016/j.jadohealth.2009.03.021](https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2009.03.021)
- Williams, K. R., & Guerra, N. G. (2007). Prevalence and Predictors of Internet Bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 14–21. DOI: [10.1016/j.jadohealth.2007.08.018](https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.08.018)
- Willard, N. (2004). *An educators guide to cyber bullying and cyberthreats*. Retrieved June 1, 2010.
- Willard, N. E. (2006). *Cyberbullying and cyberthreats*. Eugene, OR: Center for Safe and Responsible Internet Use.
- Ybarra, M. L., Diener-West, M., & Leaf, P. J. (2007). Examining the Overlap in Internet Harassment and School Bullying: Implications for School Intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 42–50. DOI: [10.1016/j.jadohealth.2007.09.004](https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.09.004)
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308–1316. DOI: [10.1111/j.1469-7610.2004.00328.x](https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00328.x)
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2008). How Risky Are Social Networking Sites? A Comparison of Places Online Where Youth Sexual Solicitation and Harassment Occurs. *Pediatrics*, 121(2), 350–357. DOI: [10.1542/peds.2007-0693](https://doi.org/10.1542/peds.2007-0693)
- Zsila Á., Orosz G., Király O., Urbán R., Ujhelyi A., Jármí É., Griffiths, M. D., Elekes Zs., Demetrovics Zs. (2017). Psychoactive substance use and problematic internet use as predictors of bullying and cyberbullying victimization. *International Journal of Mental Health and Addiction*. 16(2), 466–479. DOI: [10.1007/s11469-017-9809-0](https://doi.org/10.1007/s11469-017-9809-0)

Arató Nikolett

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pszichológia Intézet

Zsidó András Norbert

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pszichológia Intézet

Lénárd Kata

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pszichológia Intézet

Lábadí Beatrix

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pszichológia Intézet

Köszönetnyilvánítás, támogatás

A tanulmány a 17886-4/2018/FEKUTSTRAT kódszámú pályázati forrás és az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP18-3-IV-PTE-135 és ÚNKP-19-3-I-PTE-156 kódszámú, Új Nemzeti Kiválóság Programjának és az EFOP-3.6.1-16-2016-00004: Átfogó Fejlesztések a Pécsi Tudományegyetemen az Intelligens Szakosodás Megvalósítása Érdekeiben támogatásával készült.

1. sz. melléklet: Az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív

Kérlek, értékelj az alábbi állításokat aszerint, hogy mennyire gyakran jellemzőek Rád ezek a viselkedésformák. Minden állításnál karikázd be azt a számot, amelyik kifejezi, mennyire igazak rád az alábbi mondatok.

1=soha

2=ritkán

3=alkalmanként

4=gyakran

5=mindig

1. Pletykákat, híreket terjesztek az interneten.	1	2	3	4	5
2. Álneveket használok az interneten, hogy megzavarjak ezzel másokat.	1	2	3	4	5
3. Sértő szimbólumokat használok az interneten.	1	2	3	4	5
4. Gúnyolódok az interneten.	1	2	3	4	5
5. Viccet csinállok az interneten megosztott információkból.	1	2	3	4	5
6. A weboldalak híreihez sértő, goromba megjegyzéseket fűzök hozzá.	1	2	3	4	5
7. Lealacsonyító, megalázó kifejezéseket használok az interneten.	1	2	3	4	5
8. Engedély nélkül használom más(ok) személyazonosságát az interneten.	1	2	3	4	5
9. Elrejttem a személyazonosságomat az interneten.	1	2	3	4	5
10. Engedély nélkül lépek be más(ok) privát internetes profiljába.	1	2	3	4	5
11. Engedély nélkül feltöröm más(ok) privát weboldalát, internetes profilját.	1	2	3	4	5
12. E-mailen keresztül vírusos fájlokat, programokat küldök.	1	2	3	4	5
13. Engedély nélkül osztok meg videókat az interneten.	1	2	3	4	5
14. Más(ok) fényképeit a beleegyezésük nélkül is megosztom az interneten.	1	2	3	4	5
15. Bántó szándékkal szerkesztek át képeket az interneten.	1	2	3	4	5
16. Kényszeríték másokat, hogy szexuális témákról beszéljenek az interneten.	1	2	3	4	5
17. Szexuális szimbólumokat használok az interneten beszélgetés közben.	1	2	3	4	5
18. Szexuális tartalmú képeket osztok meg az interneten.	1	2	3	4	5
19. Sértő, megalázó kifejezéseket használok e-mailekben.	1	2	3	4	5
20. Rágalmazásra használom az internetet.	1	2	3	4	5
21. Az internetet saját népszerűsítésem növelésére használom.	1	2	3	4	5
22. Tisztességtelen dolgokra, csalásra használom az internetet.	1	2	3	4	5

Kérlek, értékeld az alábbi állításokat aszerint, hogy mennyire gyakran történnek meg Veled vagy fordulnak elő a környezetekben a következő események. Minden állításnál karikázd be azt a számot, amelyik kifejezi, mennyire igazak rád az alábbi mondatok.

- 1=soha**
2=ritkán
3=alkalmanként
4=gyakran
5=mindig

1. Pletykákat, híreket terjesztenek rólam az interneten.	1	2	3	4	5
2. Mások álneveket használnak az interneten, hogy megzavarjanak ezzel.	1	2	3	4	5
3. Sértő szimbólumokat használnak ellenem az interneten.	1	2	3	4	5
4. Gúnyolódnak rajtam az interneten.	1	2	3	4	5
5. Viccet csinálnak az interneten megosztott információimból.	1	2	3	4	5
6. A weboldalak híreihez sértő, goromba megjegyzéseket fűznek hozzám.	1	2	3	4	5
7. Lealacsonyító, megalázó kifejezéseket használnak az interneten.	1	2	3	4	5
8. Engedély nélkül használják a személyazonosságomat az interneten.	1	2	3	4	5
9. Elrejtik a személyazonosságukat az interneten.	1	2	3	4	5
10. Mások engedély nélkül lépnek be a privát internetes profilomba.	1	2	3	4	5
11. Engedély nélkül feltörik a privát weboldalamat, internetes profilomat.	1	2	3	4	5
12. E-mailen keresztül vírusos fájlokat, programokat küldenek nekem.	1	2	3	4	5
13. Engedély nélkül osztanak meg rólam videókat az interneten.	1	2	3	4	5
14. A fényképeimet a beleegyezésem nélkül is megosztják az interneten.	1	2	3	4	5
15. Bántó szándékkal szerkesztenek át képeket rólam az interneten.	1	2	3	4	5
16. Kényszerítenek, hogy szexuális témákról beszéljek az interneten.	1	2	3	4	5
17. Szexuális szimbólumokat használnak az interneten beszélgetés közben.	1	2	3	4	5
18. Szexuális tartalmú képeket osztanak meg az interneten.	1	2	3	4	5
19. Sértő, megalázó kifejezéseket használnak e-mailekben.	1	2	3	4	5
20. Rágalmazásra használják az internetet.	1	2	3	4	5
21. Mások az internetet saját maguk népszerűsítésére használják.	1	2	3	4	5
22. Tisztességtelen dolgokra, csalásra használják az internetet.	1	2	3	4	5

2. sz. melléklet Az Európai Cyberbullying Intervenciók Projekt Kérdőív

Ha visszagondolsz az elmúlt egy évre, milyen gyakran történtek meg veled az alábbiak?

0 = soha

1 = egyszer vagy kétszer

2 = egyszer egy hónapban

3 = egyszer egy héten

4 = többször egy héten

1. Valaki bántó dolgokat mondott nekem vagy gúnyolt online üzenetekben, kommentekben vagy sms-ben.	0 1 2 3 4
2. Valaki bántó dolgokat mondott rólam másoknak online vagy telefonon.	0 1 2 3 4
3. Valaki megfenyegetett sms-ben vagy online üzenetekben.	0 1 2 3 4
4. Valaki feltörte a profilomat és személyes információkat, képeket lopott tőlem (pl. e-mail fiókot, közösségi oldalon profilt).	0 1 2 3 4
5. Valaki feltörte a profilomat és a nevemben chatelt az ismerőseimmel, osztott meg tartalmakat, stb.	0 1 2 3 4
6. Valaki létrehozott egy hamis profilt és úgy tett, mintha az én lennék (Facebook-on, Instagram-on, stb.).	0 1 2 3 4
7. Valaki személyes/bizalmas információkat, képeket posztolt rólam online.	0 1 2 3 4
8. Valaki megalázó videókat vagy képeket posztolt rólam online.	0 1 2 3 4
9. Az általam online posztolt videókat vagy képeket valaki átszerkesztette és megosztotta online.	0 1 2 3 4
10. Kizártak vagy levegőnek néztek közösségi oldalakon, online csoportokban, online beszélgetésekben.	0 1 2 3 4
11. Valaki pletykát terjesztett rólam az interneten.	0 1 2 3 4

Ha visszagondolsz az elmúlt egy évre, milyen gyakran tetted a következőket?

0 = soha

1 = egyszer vagy kétszer

2 = egyszer egy hónapban

3 = egyszer egy héten

4 = többször egy héten

1. Bántó dolgokat mondtam valakinek vagy gúnyoltam valakit sms-ben, kommentekben vagy online üzenetben.	0 1 2 3 4
2. Bántó dolgokat mondtam valakiról másoknak online vagy telefonon.	0 1 2 3 4
3. Megfenyegettem valakit sms-ben vagy online üzenetben.	0 1 2 3 4
4. Feltörtem valakinek a profilját és személyes információkat, képeket loptam tőle (pl. email fiókot, közösségi oldalon profilt).	0 1 2 3 4
5. Feltörtem valakinek a profilját és a nevében chateltem az ismerőseivel, megosztottam tartalmakat, stb.	0 1 2 3 4

6. Létrehoztam egy hamis profilt valakiről és úgy tettem, mintha ő lennék (Facebook-on, Instagram-on, stb.).	0	1	2	3	4
7. Személyes, bizalmas információkat, képeket posztoltam valakiről online.	0	1	2	3	4
8. Megalázó videókat, képeket posztoltam valakiről online.	0	1	2	3	4
9. Valaki más által online posztolt videókat, képeket átszerkesztettem és megosztottam online.	0	1	2	3	4
10. Kizártam vagy levegőnek néztem valakit közösségi oldalakon, online csoportokban, online beszélgetésekben.	0	1	2	3	4
11. Pletykát terjesztettem valakiről online.	0	1	2	3	4

Absztrakt

Elméleti háttér: Az internetes zaklatás jelensége gyakori Magyarországon a serdülőkorú fiatalok mindennapjaiban. Ezért megnőtt az igény az ezzel kapcsolatos kutatásokra is, amelyhez szükség van egy megbízható, érvényes mérőeszközre. *Célok:* Jelen tanulmány célja két internetes zaklatást mérő kérdőív, az Internetes Zaklatás Áldozata és Elkövetője Kérdőív (CVBS-HU) és az Európai Cyberbullying Intervenció Projekt Kérdőív (ECIPQ) magyar változatának elkészítése, faktorstruktúrájának, reliabilitásának, validitásának ellenőrzése. *Módszerek:* A CVBS-HU esetén faktoranalízisekhez felhasznált mintát 632 fő (átlagéletkor=16, 47 év, SD=1,50) alkotta. A validitás vizsgálatához egy 120 főből álló mintát (átlagéletkor=17,51, SD=0,72) használtunk. Az validitás vizsgálatához az Empátia Kérdőívet, a Harag és Düh Kifejezési Mód Skálát, illetve iskolai légkört felmérő kérdéseket használtunk. Az ECIPQ esetén a faktoranalízishez használt mintát 1425 fő (átlagéletkor=15,29, SD=1,69), a validitás vizsgálatában 385 fő (átlagéletkor=15,78, SD=1,02) alkotta. A validitás vizsgálatához az Empátia Kérdőívet, a Multidimenzionális Észlelt Társas Támogatás Kérdőívet és a Gyermekviselkedés Kérdőívet használtuk. *Eredmények:* A CVBS-HU mindkét alrészre elfogadható, de kérdéses illeszkedést mutat, az ECIPQ zaklatóvá és áldozattá válásra vonatkozó része is megfelelő illeszkedést mutat az eredeti faktorstruktúrára a magyar mintán. Mindkét kérdőív reliabilitás mutatói megfelelőek, továbbá a validitás vizsgálata során sem találtunk ellentmondást az eddigi kutatások eredményeihez képest. *Következtetések:* A két kérdőív hozzájárul az internetes zaklatás magyarországi kutatásához, azonban a kérdőívek pszichometriai és elméleti jellemzői, valamint a kutatás céljának mérlegelésével szükséges a kérdőíveket alkalmazni.